

Šikana u dětí předškolního věku

Petra Hrdová, DiS.

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Petra HRDOVÁ, DiS.**
Osobní číslo: **H118619**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Šikana u dětí předškolního věku**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na šikanu jako problém současné společnosti, vymezení základních pojmů;
- na vymezení možných podob a příčin tohoto problému u dětí předškolního věku;
- na roli výchovy a významu předškolního zařízení při prevenci tohoto jevu;

Součástí práce bude kvantitativní výzkum zaměřený na zjištění, jak je problém šikany, příčiny a prevence, vnímán rodiči dětí navštěvujících předškolní zařízení.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Edwige, A. Agresivita dětí. Praha: Portál, 2004.

Kolář, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011.

Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001.

Pöthe, P. Dítě v ohrožení. Praha: G plus G, 1999.

Rogge, J.-U. Děti potřebují hranice. Praha: Portál, 1996.

Říčan, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál, 1995.

Říčan, P. Jak na šikanu. Praha: Grada Publishing, 2010.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Alena Plšková

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 3. 10. 2014

.....*Rudora*.....
podpis diplomanta

ABSTRAKT

Bakalářská práce se věnuje problematice šikany u dětí v předškolním období. Teoretická část je rozdělena do čtyř kapitol. Jednotlivé kapitoly vymezují základní pojmy spojené s touto problematikou, zabývají se nejen příčinami vzniku šikany, jejími znaky, projevy a osobnostmi aktérů šikany. Pozornost je věnována také výchově v rodině, mateřské škole a jejím pedagogickým pracovníkům, kteří jsou spolu s rodinou důležitým činitelem při výchově dítěte. Fungují také jako prvotní nositelé prevence. Praktická část je zaměřena na povědomí rodičů dětí navštěvujících mateřské školy v oblasti šikany a její prevence. Výzkum byl proveden prostřednictvím dotazníkového šetření, zjištěné výsledky a závěry jsou uvedeny v poslední kapitole.

Klíčová slova: šikana, agresivita, dítě předškolního věku, rodina, výchova, mateřská škola, prevence

ABSTRACT

This Bachelor's work deals with the issue of bullying among children in the pre-school period. The theoretical part is divided into four chapters. The individual chapters outline the basic concepts associated with this issue and deal not only with the causes of bullying but also with its attributes, manifestations and persons involved in bullying. Attention is also paid to education in the family, kindergarten and to the teachers who are also an important factor in children's upbringing. They are also perceived as the primary prevention vehicles. The practical part is focused on the awareness of parents of kindergarten children in the sphere of bullying and its prevention. The research was conducted by means of a questionnaire survey, its results and conclusions are presented in the last chapter.

Keywords: bullying, aggression, pre-school age child, family, education, kindergarten, prevention

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Aleně Plškové za ochotu, trpělivost, věnovaný čas, pomoc a užitečné rady při zpracování mé bakalářské práce.

Dále bych chtěla poděkovat rodině a přátelům za podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 ŠIKANA	11
1.1 DEFINICE POJMU ŠIKANA	11
1.2 AGRESE	13
1.3 AGRESIVITA, AGRESIVNÍ JEDNÁNÍ A CHOVÁNÍ.....	14
1.4 AGRESIVITA DĚTÍ	16
2 PŘÍČINY A PROJEVY ŠIKANY	18
2.1 PŘÍČINY VZNIKU ŠIKANY	18
2.2 ZNAKY A PROJEVY ŠIKANY	21
2.3 AKTÉŘI ŠIKANY, OSOBNOST AGRESORA A OBĚTI	23
2.4 ŠIKANOVÁNÍ VERSUS ŠKÁDLENÍ	27
3 DÍTĚ A RODINA	30
3.1 VÝCHOVA A JEJÍ VLIV	30
3.2 PREVENCE ŠIKANY ZE STRANY RODINY	33
3.3 POMOC DÍTĚTI	35
4 DÍTĚ A MATEŘSKÁ ŠKOLA	38
4.1 PROSTŘEDÍ MATEŘSKÉ ŠKOLY	38
4.2 ROLE PEDAGOGA V MATEŘSKÉ ŠKOLE.....	39
4.3 PREVENCE ŠIKANY V MATEŘSKÉ ŠKOLE	41
II PRAKTICKÁ ČÁST	43
5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	44
5.1 CÍL, METODY VÝZKUMU, STANOVENÍ HYPOTÉZ	44
5.2 VÝBĚR RESPONDENTŮ	47
5.3 VLASTNÍ VÝZKUM	47
5.4 ANALÝZA A PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	48
ZÁVĚR	66
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	68
SEZNAM GRAFŮ	71
SEZNAM TABULEK	72
SEZNAM PŘÍLOH	73

ÚVOD

V současné době se vyskytují některé jevy, které se negativně podepisují a výrazně ovlivňují lidskou společnost. Kriminalita, agresivní chování, násilí všech forem a další jevy zasahují do života každého člověka a tím narušují či daleko více zhoršují vztahy mezi jednotlivými členy společnosti, ať už přímo či nepřímo. Mnozí z nás mohou namítnout, že se jich takové problémy netýkají, že neumí nebo nedokážou s tímto faktem nic dělat. Je však nutné, aby si každý člověk uvědomil, že je to právě on, kdo může, třeba jen minimálně, přispět k řešení těchto problémů. Tato práce se zabývá problematikou šikany u dětí, což je v poslední době často zmiňovaný problém.

Problematika šikanování je jevem, se kterým se stále častěji setkáváme, a to často i na místech a u osob, od kterých bychom to nejméně očekávali. Přesto se šikana stále častěji objevuje na všech typech škol, někde v mírnější podobě, jinde v daleko větší míře. Do kontaktu se šikanou tak mohou snadno přijít i děti v mateřských školách. Samotné šikanování přitom patří mezi nejhorší traumata, která mohou děti ve svém životě prožívat a která mohou ovlivnit jejich budoucí život.

Cílem práce je upozornit na možný výskyt prvopočátečních projevů šikanujícího chování a nutné prevence v této oblasti již u dětí předškolního věku, které navštěvují mateřské školy a to bez ohledu na to, zda se šikana v mateřském zařízení vyskytuje či ne.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části, část teoretickou a část praktickou.

Cílem teoretické části, která se skládá ze čtyř kapitol, je vymezení definice pojmu šikana a dalších pojmů jako je agrese či agresivita, které s ní souvisí, objasnění možných příčin, které vedou k šikanujícímu chování, jejich znaků a projevů. Zabývá se i osobnostmi aktérů šikany, tedy osobností agresora a oběti, vlivem rodiny a mateřské školy na vývoj a formování osobnosti dítěte. V neposlední řadě se zabývá možnými způsoby prevence.

Praktická část je zaměřena na zjištění povědomí rodičů o možném výskytu šikany u dětí, které navštěvují předškolní zařízení. Dále na jejich zkušenosti a znalosti o tom, jak je možné tomuto jevu předcházet, jak takový problém řešit a kde hledat pomoc. Byla použita metoda kvantitativního výzkumu formou dotazníku. Zjištěné výsledky a závěry tohoto šetření jsou, pro větší přehlednost, okomentovány ve formě tabulek a grafů.

Šikanu můžeme označit jako onemocnění vztahů ve společnosti. Šikanující chování u dětí je složitý problém, jehož plný rozsah, se všemi aspekty či souvislostmi, není možné v této práci zcela popsat. Osobnost dítěte je ve svém vývoji po všech stránkách tvárná. Je však nutné si uvědomit, že správným přístupem k výchově můžeme nejen zabránit, ale i ochránit osobnost dítěte před následky šikanujícího chování nejen v dětství, ale i v dospělosti. Nikdo z nás by tedy neměl problém šikany v žádném případě zlehčovat či podceňovat. Povinností každého rodiče by měla být snaha tomuto problému porozumět tak, aby své výchovné působení vedl tím správným směrem a věděl, jak úspěšně případné nedostatky napravit.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ŠIKANA

Šikana je závažným problémem celé naší společnosti a po právu si zaslouží nejen pozornost každého z nás, ale také okamžité řešení. K problematice šikanování je napsáno velké množství ať už odborných publikací či článků zveřejněných v běžně dostupných periodikách. Často jsme na konkrétní případy šikany upozorňováni v médiích nebo přímo odborníky, kteří nabádají nejen rodiče dětí, ale také pedagogy, aby věnovali zvýšenou pozornost této problematice, neboť statistiky jsou alarmující a mluví jasnou řečí.

Nepochybně je tedy jasné, že o existenci šikany víme – jedná se přece o problém, který je v poslední době často zveřejňovaný, medializovaný a problematika šikanování je všeobecně známá. Napadá mě tedy otázka, zda jsme s tímto problémem obeznámeni natolik, že dokážeme s určitostí říct, co konkrétně se pod pojmem šikana skrývá, co lze či nelze za šikanu považovat, kdy je nutné zasáhnout, kdy a kde vyhledat pomoc odborníka.

Další otázky, které se samy v této souvislosti nabízejí, zní – kolik z nás si uvědomuje možný výskyt tohoto jevu již u dětí předškolního věku? Kolik z nás ví jak důležité a vlastně nezbytně nutné je včas a hlavně velice citlivě vzhledem k věku zasáhnout? V jakém rozsahu je problém šikany rozšířen v předškolních zařízeních? Jak jsou pedagogové působící v mateřských školách připraveni? Jaká je vlastně prevence?

„Šikanu nestačí odsuzovat, nestačí ji potírat. Především je třeba jí rozumět. Neexistuje totiž nějaký jednotný, vždy spolehlivý, vyčerpávající recept, co s ní, jak na ni.“¹

1.1 Definice pojmu šikana

Aby bylo možné se o pojmu šikana více rozepsat, v širších souvislostech, je nutné, abychom věděli, co konkrétněji se pod tímto pojmem skrývá. Možných definic, objasnění a vysvětlení šikany jako pojmu je hned několik, proto je tedy důležité, pro porozumění tomuto problému, zaměřit se více na určitá hlediska či na možný výskyt. Žádná z již napsaných definic nikdy přesně neodhalí, jak se šikana projevuje přímo v praxi, neboť jiná forma tohoto jevu, jiný projev šikany se vyskytuje na školách ať už základních či středních a jiná zase na pracovišti.

---

¹ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 11.

„Šikanování působí dětem tu nejobrovitější bolest. Děti, jež se stanou terčem tohoto zla, utíkají z domova, přestávají si hrát, jsou vyděšené, nezáčastněné a nešťastné. Někteří lidé stále častěji zastávají názor, že je šikanování nedílnou součástí růstu a dospívání, tedy něčím, čím si musí každé dítě projít, aby pak obstálo ve tvrdých a nelítostných zkouškách každodenního života.“²

Při práci s dostupnou literaturou, z níž byly čerpány podklady a informace použité v této práci, jsem se setkala s různými definicemi pojmu šikany, které vypracovali odborníci věnující se této problematice. Pro bližší objasnění pojmu zde některé uvádím.

Podle Koláře, známého etopeda a psychoterapeuta, lze šikanu definovat takto: *„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresí a manipulaci.“³*

„Slovem šikana se obvykle myslí opakované ubližování. Zásadně mluvíme o šikaně pouze tehdy, když je oběť z nějakého důvodu bezbranná, buď pro fyzickou slabost či neobratnost, pro svou izolovanost v kolektivu, pro své psychické zvláštnosti (bázlivost apod.), nebo proto, že agresori útočí ve skupině.“⁴

„Šikana je ubližování někomu, kdo se nemůže nebo nedovede bránit. Obvykle mluvíme o šikaně tehdy, když jde o opakované jednání, ve velmi závažných případech označujeme za šikanu i jednání jednorázové, s hrozbou opakování.“⁵

„Pod pojmem šikana nebo šikanování mezi dětmi se rozumí široký okruh chování dítěte nebo skupiny dětí s cílem ohrozit, zastrašit, ponižit nebo jinak ublížit jinému dítěti nebo skupině dětí. Šikana zahrnuje slovní ponižování, nadávání a neustálé kritizování, výsměch, hrubé žertování, vydírání, omezování svobody, pohrdání, poškozování oděvu a osobních věcí, tělesné napadání.“⁶

Svá specifika, odlišnosti či zvláštnosti vykazuje i šikanování mezi dětmi v mateřské škole. S nadsázkou můžeme hovořit o jakýchsi prvopočátcích tohoto jevu, které se od šikany starších dětí v mnohém odlišují, což je pochopitelné vzhledem k vyzrálosti dětí nejen v oblasti fyzické, psychické, ale také rozumové. Nelze tedy říci, že by se šikana v mateřské škole vyskytovala v takovém rozsahu jako třeba na škole základní či střední nebo třeba

² ELLIOTT, M. *Jak ochránit své dítě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 81.

³ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 27.

⁴ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 28.

⁵ ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 21.

⁶ PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. 2., rozšíř. vyd. Praha: G plus G, 1999, s. 140.

na odborných učilištích, kde je výskyt tohoto jevu nejčastější. V mnoha předškolních zařízeních se tento jev nevyskytuje vůbec nebo ano, vyskytuje, jen o ní pedagogičtí pracovníci nevědí nebo vědět nechtějí či dokonce toto přehlížejí. Je tedy nutné se na šikanu u dětí v tomto věku dívat jinak. Už jen prvopočátky jakéhokoliv agresivního jednání či chování je nutné řešit, aby se tak předešlo možnému rozvinutí tohoto jevu. Je tedy nutné si uvědomit, že i nevinné vtipky se mohou v budoucnu změnit v chování, které může plně odpovídat definici šikany.

1.2 Agrese

„Šikana je zvláštní případ agrese.⁷ Agresivní sklony se u člověka utvářejí – na základě instinktivní výbavy – v prvních letech života. Řada vlivných psychologů tvrdí, že agrese je – stejně jako většina ostatního lidského chování, tedy třeba jako tanec, vaření nebo hra na kytaru – naučená, to znamená, že si ji osvojíme na základě zkušenosti.“⁸

Člověk se chová agresivně proto, že ze zkušeností se naučil, že je možné se touto cestou zmocnit předmětu nebo přinutit druhou osobu k vykonání určité služby, na kterých mu záleží. Agresivnímu jednání se tedy učíme nejen z vlastní zkušenosti, ale také ze zkušenosti zprostředkované, tedy z toho, co vidíme a vnímáme kolem sebe. Jako zvláštní případ, jakýsi nevhodný vzorec, jak na agresivní jednání, může posloužit pro dítě, trestané a bezdůvodně týrané, jakýsi blažený pocit či uspokojení při posazení moci, které vidí u rodičů. Dítě si z takových vzorců chování pamatuje, jak snadno dosáhnout úspěchu a uplatňuje je i v budoucnu, čímž se z něj postupně stává stále více agresivní člověk.⁹

Každý z nás tedy přišel na svět s určitými předpoklady k impulzivnímu až agresivnímu chování. Agrese proto není ničím nepřírozeným ani definitivně negativním. Jedná se tedy o jednu ze základních psychických reakcí člověka a určitě není možné předpokládat, že se jedná o prvotní příznak nějakého psychického problému. Člověk, na rozdíl od zvířete, je schopen své pudy ovládat a usměrňovat. Agrese se tedy stává naší každodenní zkušeností.

---

⁷ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 21.

⁸ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 23.

⁹ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 23.

„Agrese zahrnuje velkou škálu projevů. To je důvod, proč může nabývat tolika významů. Agrese pak může být chápána jako násilné narušení práv jiného člověka, jako ofenzivní jednání nebo procedura, ale také jako asertivní jednání. Někdy je agrese vysvětlována pomocí agresivního pudu odpovědného za široké spektrum chování, které nemusí být ve své podstatě nutně agresivní.“¹⁰

V literatuře se objevuje několik různých pohledů na problematiku agrese. Liší se autor od autora, každý ji vnímá jinak. Někteří jako jakýsi základ intelektuálního vývoje člověka, jinými je vnímána jako jakési chování bez motivace, bez souladu se schvalovanými normami.

„Agrese může být vymezena také jako vyhledávání záliby v ubližování jiným lidem. V tomto případě je agrese zdrojem potěšení, uspokojení sebe sama, je to legrace, agresivní veselí a bujarost.“¹¹

Jednotná definice proto není možná a jakýkoli pokus o to je v tomto případě pokusem nedokonalým. Zkoumání agrese ze strany jednoho člověka se odlišuje od zkoumání někoho jiného. Jako neutrální formulace při zkoumání agrese může posloužit určité vodítko, tedy že lidskou agresi je možné definovat jako záměrné jednání, jehož cílem je ublížit jinému člověku¹², ať už útokem fyzickým, slovním nebo symbolickým.

Cílem agrese je tedy zastrašení někoho jiného, zmocnění se či odstranění určitého objektu, zmaření a sobě zajištění společenské výhody.

1.3 Agresivita, agresivní jednání a chování

„Agresivita je pojímána v nejširším slova smyslu (tedy nikoli jen biologickém) jako dispozice k agresivnímu chování. Člověk, který je nadán vysokou mírou agresivity, je často a velmi snadno v nejrůznějších situacích náchylný jednat agresivně.“¹³

Agresivita neboli sklon k útočnému jednání proti lidem, zvířatům nebo věcem v mnoha případech souvisí s rozporem mezi tím, co prožíváme a tím jak jednáme, tedy s určitou vnitřní nepohodou. Možných příčin, které vedou k agresivitě, je několik, avšak za nejčastější je považována frustrace.¹⁴

¹⁰ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1.vyd. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1998, s. 9.

¹¹ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1.vyd. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1998, s. 18.

¹² ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1.vyd. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1998, s. 14.

¹³ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1.vyd. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1998, s. 13.

¹⁴ ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládnutí agrese a neklidu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 11.

Agresivitu lze tedy specifikovat jako vnitřní pohotovost organismu k útočnému jednání. Jde tedy o tendenci jednat útočně. Takové útočné jednání je transformováno do různých podob. Pokud vezmeme jako příklad přírodu, tak docházíme k závěru, že se jedná o přirozenou vlastnost živočichů, která je nutná k tomu, aby přežili. Agresivita je tedy podmíněná reakce podložená strachem, přáním, dědičností apod.

K dosažení uspokojení nám často stojí v cestě různé překážky, které je nutno překonat. Prostředkem, k dosažení tohoto uspokojení, bývá nejčastěji agresivní jednání či chování. Jde o obranný mechanismus, který vyřeší problém, například útokem na překážku nebo nějaký původce ohrožení. Takový útok je provázen porušováním společensky daných norem chování, dochází k omezování práv ostatních, k poškozování, částečnému nebo úplnému ničení.

„Agresivní chování lze definovat jako porušení sociálních norem, omezující práva a narušení integrity živých bytostí a neživých objektů. Jde o symbolické nebo zcela reálné omezování, poškozování a ničení. Agresivitu lze chápat jako sklon k takovému jednání.“¹⁵

Výsledkem při zamezení cesty k nějakému uspokojení (tj. k frustraci) je reakce ve formě agresivního chování. V případě, že je jedinci nějakým způsobem zamezeno uspokojení své potřeby přirozeně (nejen základní), nastupuje frustrace a následné vyřešení, překonání překážky útokem.

Hněvem, vztekem či zlostí je pak provázeno agresivní jednání, které bývá spojené s tím, že si jedinec uvědomuje určitou situaci, která jej frustruje, která jej osobně přímo ohrožuje.

Agresivní chování či jednání je tedy takový projev jedince, který často směřuje k dosažení určitých výhod, k prosazování vlastních cílů bez ohledu na to, zda bude poškozen někdo další.

„Násilné jednání odráží také situaci v rodině a vliv na ně má i sledování agresivních filmů. Absence mužského prvku ve světě dítěte (mnohé děti se doma, ve škole a při zájmové činnosti setkávají skoro výhradně se ženami) také nepůsobí příznivě.“¹⁶

---

¹⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5., rozšíř. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 757.

¹⁶ ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládání agresivity a neklidu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 11.

1.4 Agresivita dětí

Každý z nás se již v životě několikrát s agresivitou setkal, ať už to bylo u dětí ve vztahu k vrstevníkům, u dospívajících v souvislosti s bezdůvodným ničením majetku nebo třeba u dospělých v souvislosti s jejich vztahem ke zvířatům, ale třeba i mezi zvířaty samotnými. Ani u lidí, ani u zvířat není agresivita vlastností vrozenou. Výchovou ji lze velmi snadno rozvinout nebo také potlačit.

„Hněv a zlost v rodinném soužití se projevují na dvou rovinách, jednak mezi rodiči a dětmi, jednak mezi dětmi navzájem. Skutečnost však ukazuje, že často začne spor na jedné rovině, např. v konfliktu mezi dětmi, a když se do toho vloží rodič, vytvoří se střet na druhé rovině – mezi rodičem a dítětem.“¹⁷

Agresivita u dětí se odvíjí nejen od schopnosti vychovávat, ale také od toho, jak děti vnímáme a nepochybně také od citlivosti nejen rodičů ale i prarodičů a později i vychovatelů. S prvními náznaky dětské agresivity se setkáváme poměrně brzy a to zejména tehdy, dostane-li se dítě do nějaké konfliktní situace, kde současně dochází k omezování jeho fyzické aktivity, k nutnosti respektování určitých příkazů, zákazů a nepochybně také k plnění určitých povinností. V takové situaci hrají velkou roli právě již zmiňované výchovné postupy. Při častém užívání různých tělesných trestů a zvýšení hlasu, lze s velkou pravděpodobností očekávat odpor ze strany dítěte, které je takovému jednání vystaveno. Dítě bude reagovat tak, že takové jednání převezme jako správné formy chování, neboť jeho rodiče jsou jemu vzorem, a k útlumu možných agresivních sklonů nedojde.

Jednání a chování rodičů, a to nejen ve výchovném procesu, je pro dítě důležitým vzorem. V případě, že se v rodině užívá hrubého násilí ve větší míře, je pravděpodobné, že dítě bude takové jednání používat ve svém chování a vystupování vůči ostatním. Zejména kruté zacházení, výchova bez citu, týrání, časté ponižování a v některých případech i sexuální zneužívání dítěte směřuje k trvalému úzkostnému stavu a zvyšující se agresivitě. Pro vývoj agresivity u dětí je tedy důležité nejen sociální prostředí, ve kterém se pohybuje, ale také postavení v rámci rodiny. V zásadě platí, že zvyšování agresivního chování a jednání u dětí je spojeno s výchovou, s pocitem nejistoty ze strany dítěte a s nedostatkem citu ze strany rodičů.

---

¹⁷ KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak přežít vztek, zlost a agresi*. 1. vyd. Praha: Grada, 2004, s. 53.

„Agresivita je součástí lidské přirozenosti. Hraje velkou úlohu ve vývoji dítěte. Úlohu stejně velkou jako láska. Vnitřní prudkost dodává dítěti energii a motivaci, jež jsou nezbytné k sebepřekonávání. Podporuje úspěch, jestliže zůstane v mezích, které dítě kontroluje.“¹⁸

Agresivita u dětí je takové chování dítěte, které je zaměřeno nejen proti vrstevníkům, ale mnohdy také proti rodičům či vychovatelům a je doprovázeno útočným jednáním. Cílem takového útoku je uspokojení potřeby útočníka. Agresivita u dětí je tedy vyvolávána nemožností dosáhnout něčeho, co si dítě velmi přeje. V mnoha případech se nejedná jen o věc, ale také třeba o touhu po ocenění nebo uznání od druhého. Za průvodní znak u dětské agresivity je možné označit hněv, podráždění, provokování či posmívání. Nemůžeme ovšem opomenout špatné příklady v chování lidí z okolí dítěte, kteří jsou pro něj vzorem.

---

¹⁸ ANTIER, E. *Agresivita dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 9.

2 PŘÍČINY A PROJEVY ŠIKANY

Příčiny vzniku šikany bývají především přítomny v prostředí, ve které, se dítě pohybuje. Za velice důležité lze tedy považovat to, v jakém sociálním prostředí se dítě od útlého věku pohybuje, jak na něj toto prostředí působí a co si dítě během svého vývoje osvojí. Dá se tedy říci, že rozvoj tohoto patologického chování, čímž šikana bezesporu je, je zapříčiněno celou řadou faktorů, kde mezi nejzákladnější patří nejen vliv prostředí a rodiny, ale také výchovné praktiky a styly, vliv médií.

2.1 Příčiny vzniku šikany

Příčin podporujících vznik šikany existuje hned několik a jejich odhalení je ve většině případů velmi těžké. Za důležité bychom ovšem měli považovat nutnost odhalení těchto příčin. Proč se děti najednou chovají jinak, co zapříčinilo tuto změnu v chování, kdo nebo co je původcem takového chování. Proč je zrovna toto dítě postaveno do role agresora a jiné dítě do role oběti?

Šikana má hned několik možných příčin. Některé jsou viditelné a jasné od prvopočátku, další se objeví až tehdy, pokud se problémem začneme zabývat více do hloubky.¹⁹

Říčan uvádí několik možných příčin či motivů, které vedou k šikanování. Jako skrytou šikanu zmiňuje tlak kolektivu, který je na chlapce vyvíjen a nutí ho chovat se dle očekávání, tedy aby byl tvrdý jako správný muž, nebál se rány a sám ji, v případě potřeby, uměl dát. Další příčinou je přání nebo touha někoho ovládat, touha po moci. Důvod takového jednání je pochopitelný a jednoduchý, neboť ovládnutím někoho jiného si můžeme dopomoci ke splnění nějakého přání, k uspokojení určité potřeby, ať už ve formě věcné nebo vynucením určité služby nebo výhody. Motiv krutosti vysvětluje jako potěšení, které nám způsobuje pohled na jiného, když trpí. Své místo zde zaujímá i zvědavost, tedy experimentování s tím, jak se týraná osoba zachová při bolesti a ponížení, při strachu.²⁰

Jak již bylo zmíněno – sklony k agresivnímu jednání se u každého člověka vytváří v průběhu prvních let života. Agrese je tedy naučené chování, které si zkušeností

---

¹⁹ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 28.

²⁰ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 28 – 30.

osvojujeme. Je to tedy naučené chování, které nám slouží k získání něčeho, čeho se nemůžeme zmocnit jinak a co nám přináší nějaký užitek či potěšení.

Není se tedy čemu divit, že modely agresivního jednání si děti osvojují zejména na základě toho, co vidí ve svém okolí. Takovéto modely ne zrovna vhodného chování mají děti před očima každý den. Brutální či násilné chování proniká nejen do televizních pořadů pro děti, ale také do časopisů, které jsou dětem určené. Násilí prezentované v médiích tedy přímo nabádá k tomu, aby se děti, pod vlivem těchto pořadů, článků či obrázků, uchýlovali k agresivnímu jednání nebo obráceně ke strachu vedoucímu až k úzkosti. Můžeme si myslet, že malé děti toto až tak nevnímají, že mají určitou obranu vůči tomu, co vidí, slyší, avšak opak je pravdou – nevhodné chování, kterým je dítě ať úmyslně či neúmyslně vystavováno se usazuje v podvědomí a později se může projevit.

Nejvýrazněji dítě vnímá modely agresivního jednání či chování přímo v rodině. Jak je všeobecně známo zakořeněné prvopočátky takového problematického chování nalzáme přímo v nejbližším okolí dítěte, a to v rodině, kde spolu rodinné zázemí a vyvíjecí se osobnost dítěte v mnoha případech velice úzce souvisí. Je-li dítě vystavováno takovému nevhodnému chování, při kterém je svědkem dosahování úspěchu či nějaké potřeby agresivními postupy, ať už na straně rodičů či na straně sourozenců, není se tedy čemu divit, že je takové jednání dítětem napodobováno. V některých případech pak dítě k takovému jednání přímo povzbuzováno. Není potom nic neobvyklého, že dítě svou oblíbenou hračku mnohdy brání až nečekaně agresivně. Na straně rodičů a vychovatelů působících v předškolních či školních zařízeních je pak takovéto jednání či chování usměrňovat a to vhodným způsobem vzhledem k věku dítěte a jeho rozumové výbavě. Je nutné takovéto instinktivní jednání usměrnit tím správným směrem či způsobem, aby si dítě uvědomilo, že dosahování požadovaného výsledku, přání či touhy lze dosáhnout i jiným způsobem.

Podmínkou pro plnohodnotný, kvalitní a pochopitelně i spokojený život dítěte je bezesporu plně fungující rodina. V případě, že rodina není schopna dostatečně plnit své funkce a nedochází k uspokojování některých potřeb jejích členů, pak mluvíme o problémové rodině. S jistou určitostí lze tedy říci, že prvopočátečním spouštěčem pro šikanu či agresivní chování, jednání jsou v mnoha případech problémy ve vztazích uvnitř rodiny jako např. násilí mezi členy rodiny, rozvod rodičů, alkoholismus, nepochopení či nezáměr o dítě ze strany rodičů nebo také příliš striktní či přísná výchova.

U dětí, které pocházejí z dysfunkčních rodin, se daleko více projevují sklony k agresivitě, asociálnímu chování či více trpí různými duševními poruchami než ty děti, které vyrůstají v rodině založené na laskavosti, porozumění a smysluplných vztazích. Za největší z rizik, která se podepisují na budoucím chování dětí, je bezesporu násilí v rodině, kterému je dítě v době svého vývoje vystaveno. Takové jednání má pak dopady hlavně na psychické prožívání u dětí a následně může docházet k daleko závažnějšímu deformování osobnosti dítěte.

Freud zastával názor, že naše minulost a především zkušenost výrazně ovlivňuje naše jednání, myšlenky či slova. Největší roli zde hrají především první roky našeho života. Rodiče, kteří tvoří základní složku v našem prožívání, vytvářejí svým jednáním základ pro naše postoje k sobě či okolí, nebo pro naše chování. Příkladem může být představa o nás samých, kterou v dětství, ať už nevědomě nebo vědomě, přijímáme. Obraz člověka, který je v životě samostatný a dokáže si poradit s různými nástrahami každodenního dění. Tohle očekávají především otcové od svých synů. V mnoha rodinách se z generace na generaci dědí názor, že muž je vládnoucí hlava rodiny, která si své názory a potřeby prosazuje prostřednictvím násilí. Kdo tento názor nepřijme, je považován za slabšího, což jsou například děti s tělesnou či duševní vadou, nebo jedinci, kteří mají k násilí odpor a neuznávají ho. Tyto děti vnímáme jako ohrožení společnosti, protože se nám jejich projevy jeví jako nedokonalé a nežádoucí. Instinktivně se této hrozby chceme zbavit a zničit ji. K tomu slouží právě použití násilí. Je velice vysoká pravděpodobnost, že dítě, které se nechová podle tradičních hodnot vládnoucího muže, se může v budoucnu dříve nebo později stát obětí násilí a šikany.²¹

V mnoha případech je tedy i častou příčinou vzniku šikany také nedostatečná či úplně chybějící přítomnost mužského pohlaví při výchově. Poukazuje se zejména vysoký podíl nepřítomnosti mužského elementu – otce při jejich výchově, což může být možnými příčinami vzniku poruch v chování nebo nadměrným výskytem agresivního chování u chlapců.

Další a snad i jedna z nejčastějších a v současné době největší příčinou možného vzniku šikany je rozchod či rozvod rodičů, který se nepříznivě podepisuje na vývoji osobnosti dítěte. V tomto případě dochází k narušení citových vazeb dítěte, k obavám, že dojde k odcizení či ke ztrátě jednoho z rodičů, ke ztrátě jistoty, bezpečí. Vyrovnání se s hrozbou

---

²¹ PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení. 2.*, rozšíř. vyd. Praha: G plus G, 1999, s. 115.

ztráty či odloučení od rodičů ze strany dítěte se pak děje různými způsoby vzhledem k jejich věku a duševní zralosti.

„U dětí předškolního věku tato hrozba často vede ke změně chování, přejdou na způsoby vlastní nižším věkovým kategoriím. Náhle se začnou pomočovat, cucat si palec a prožívají intenzivní úzkost, kdykoli se ocitnou samy. Jindy bývají tyto děti podrážděné, odmítají jídlo, trpí poruchami usínání, méně si hrají. Nejednou prožívají i velký pocit viny za rozpad rodiny.“²²

Na psychickém zdraví dítěte se může podepsat nejen samotný rozchod či rozvod rodičů, ale také vše ostatní, co tomuto předchází jako hádky a napadání, ať už slovní nebo fyzické. Odchod rodiče je pak v mnoha případech pro dítě takovou ztrátou, s níž se velmi těžko vyrovnává a může být i možnou překážkou pro jeho vlastní sebehodnocení.

V mateřské škole pak může být možnou příčinou agresivity a nepřátelského chování nejen nevhodný přístup ze strany pedagoga, ale také celkové klima v tomto zařízení nebo také jen to, že se dítě prostě nudí, že není upoutána jeho pozornost. Děti bývají mrzuté, ztrácejí zájem o jakýkoliv program či hru, nic je nebaví, vyrušují ostatní děti od hry, dobírají si je. Úkolem pedagoga je pak takové chování, které může vést až k agresivitě, rozpoznat a zachytit a vhodnou činností pak znovu získat jejich pozornost.

2.2 Znaky a projevy šikany

V mnoha případech se objevuje neshoda v tom, co lze posuzovat za šikanu a co ne. Šikanou je tedy možné nazvat akt, kdy jednotlivec nebo celá skupina dětí útočí nebo napadají jiné dítě nebo skupinu dětí. V tomto případě děti, které útočí, označujeme jako agresory a děti, na které je útočeno pak oběťmi. Mnoha autory bývá v tomto pojmu zahrnut co nejširší okruh možných jevů, které se dají šikanou nazvat. Někdy může jít jen o drobné intriky a pomluvy ze stran dívek, někdy zase o jednorázové týrání. Aby bylo možné chování nebo situaci označit jako šikanování, je nutné, aby vedle dalších projevů splňovala minimálně tyto základní podmínky:

Za první podmínku lze označit nepoměr sil mezi účastníky, mezi agresorem a obětí. Z toho tedy vyplývá, že jeden musí být nějakým způsobem zvýhodněn nad tím druhým. Musí být patrný nepoměr ať už ve fyzické slabosti nebo neobratnosti, v psychické zvláštnosti nebo v izolovanosti od ostatních v kolektivu apod.

---

²² PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. 2., rozšíř. vyd. Praha: G plus G, 1999, s. 31.

Druhá podmínka, která je nutná k označení jednání za šikanující, je nutno rovnocenných vztahů, jako příklad je možné použít děti v jedné třídě, sourozence v rodině. Ve vztahu nadřazenosti a podřazenosti takové chování označujeme jako zneužívání moci.

Za třetí podmínku označujeme, v jednání silnějšího účastníka, motiv, ve kterém je patrný úmysl druhému nějakým způsobem ublížit. Může se jednat jak o ublížení fyzické či psychické. Agresor v tomto případě používá agresivní jednání s úmyslem druhému ublížit, nikoli dosáhnout určitého cíle. Z toho tedy vyplývá, že za šikanu není možné označit obyčejnou rvačku mezi dvěma stejně starými dětmi.

Jako poslední podmínka, kterou by mělo chování splňovat, aby jej bylo možné označit za šikanu je opakované ubližování. Jak jsem již dříve zmiňovala, tak jednorázové akce za šikanu považovat nelze. Někdy je ovšem za šikanu označováno i jednorázové, zvláště kruté ublížení, které se nadále neopakuje. Dále se setkáváme i s rozlišením šikany na dlouhodobou a krátkodobou, kde je za příčinu označováno okamžité rozrušení, které je zapříčiněno neobvykle nastalou životní situací.

Šikana se projevuje hned v několika podobách, formách. Mezi tři základní formy šikany řadíme šikanu fyzickou, psychickou a verbální, jejichž projevy se dále dělí na přímé a nepřímé, které se ovšem v mnoha případech vyskytují současně.

„Nepřímá šikana se často kombinuje s přímou, začátek může být jak v přímé, tak v nepřímé variantě. Dítětem, kterému se začne otevřeně ubližovat, se zákonitě začne postupně i pohrdat a bude v kolektivu izolované, a naopak izolované dítě je vždycky v nebezpečí, že přijdou nadávky a nakonec i ty kopance, ne-li něco ještě surovějšího.“²³

Šikana přímá má takové známky, které je možné pedagogem, rodiči či okolím jasně zaregistrovat. Jedná se především o posmívání se a zesměšňující poznámky adresované právě tomu dítěti, které se stane obětí. Dále je možné do přímé šikany zařadit i pohrdavé kritizování, plnění příkazů jiných dětí, jimž je dítě - oběť podřízeno, útoky s násilnickými prvky na dítě, které je výrazně slabší a těmto útokům čelí, nebrání se a neoplácí a to opakovaně. Může se také projevovat ve formě poškozování osobních věcí či oblečení, vydíráním, omezováním osobní svobody či vyhrožováním.

„Přímá šikana je velmi rozmanitá. Spočívá zejména v násilí všeho druhu: působení bolesti bitím, kopáním, bodáním, pálením atd., ponižující tělesná manipulace obnažováním,

---

²³ ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 22.

nucením sníst nebo vypít něco odporného, poškozováním a brání osobních věcí, oblečení, školních potřeb, jídla, peněz atd., ve slovním napadání nadávkami, posměchem, urážením postiženého a jeho rodiny.“²⁴

Nepřímá šikana vykazuje znaky jako plačtivost, dítě bezdůvodně působí posmutněle až nešťastně. Na základě těchto znaků můžeme vyvozovat, že se dítě stalo obětí šikany, a to i přesto, že o tomto není žádné svědectví. Dítěti, které se stane obětí této formy šikany, je ubližováno nepřímo, tedy zprostředkovaně formou pomluv či vyloučení ze skupiny. Pokud jsou rodiče či pedagogové vnímaví, mohou, z chování dítěte, které se nejčastěji projevuje nechutí či strachem jít do mateřské školy, hledáním možných výmluv proč tam nejít nebo proč jít co nejdříve domů, tento jev odhalit. Dítě většinou bývá zakřiknuté, tiché, smutné, s nikým se nebaví, nekamarádí, v mateřské škole vyhledává spíše blízkost pedagoga než ostatních dětí, se kterými si nehraje a nejeví o ně zájem. V mnoha případech se u dítěte objevují výbuchy pláče a to i bezdůvodně, dítě přestává mít chuť k jídlu a to i na své jindy velmi oblíbené laskominy, má neklidný a trhaný spánek. V mnoha případech to může dojít i do fáze, kdy se dítě začne opakovaně pomočovat. S tím, co ho trápí, se odmítá svěřit, drží to v sobě. V některých případech může docházet i k nepřiměřené agresii a to nejen vůči sourozencům, ale i rodičům. Jako další charakteristiku je možné uvést i modřiny, odřeniny či škrábance, které se objevují na těle dítěte a které dítě není schopné uspokojivě vysvětlit.

„Nepřímá šikana spočívá v sociální izolaci spolužáka, kterého druzí neberou na vědomí, se kterým se nemluví, je vylučován z činnosti skupiny atd. Dítě se zoufale snaží zavděčit a přizpůsobit, může např. začít zlobit a lajdat, jen aby tak projevilo solidaritu se „stádem“ a zavděčilo se, ale jen se víc zesměšňuje a v očích třídy ztrácí prestiž.“²⁵

2.3 Aktéři šikany, osobnost agresora a oběti

„Člověk má nesmírně silnou potřebu být v citovém vztahu, být milován a obdivován. Když se mu to nedaří, vynutí si ze zoufalství vztah aspoň tím, že na objekt své touhy zaútočí. Tak naváže velmi silný, byť negativní vztah. Vztah mezi trýznitelem a jeho obětí, je velmi intenzivní, možno říci intimní – a složitý!“²⁶

²⁴ ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 21.

²⁵ ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 22.

²⁶ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 24 – 25.

Aktéři, kteří se šikanujícího chování účastní, je možné rozdělit do dvou skupin, kdy do první z nich spadají ti, kteří šikanu vyvolávají, šikanovat začínají – agresori. Do druhé skupiny je pak možné zařadit ty, kteří šikaně čelí a snášejí ji, jsou šikanováni, tedy oběti.

K tomu, aby se šikana skutečně projevila, je potřeba určitého spojení hned několika negativních faktorů, mezi které je možné zařadit nejen rizikové osobnostní charakteristiky již zmiňovaných aktérů šikany, ale také podmínky (lhostejnost a nevšímavost ostatních), za kterých k interakci dochází.

Jaké vlastně jsou děti, které svým vrstevníkům působí jednu největších bolestí jakým bezesporu šikana je? Jaké jsou jejich charakteristické rysy osobnosti? Odkud, tedy z jakého sociálního prostředí takové děti pochází? Na základě čeho lze vůbec dítě – agresora poznat?

„Snažíme-li se pochopit, proč děti šikanují, musíme rozlišovat mezi těmi, kteří chtějí někoho potrápiti jen krátkodobě, aby si tak ventily své okamžité rozrušení, a chronickými šikanovateli, jejichž chování je narušené po všech stránkách.“²⁷

Osobnost agresora má hned několik možných podob. Hlavním a společným znakem je touha po moci, tedy snaha být dominantním a ovládat své okolí. Děti – agresori bývají ve většině případů, po fyzické stránce, tělesně zdatnější, silnější a obratnější než jejich oběti, a většinou s kladným vztahem k agresivnímu chování a potřebou se před ostatními předvádět. Jako další znak či typickou charakteristiku pro agresora můžeme uvést jakoukoli absenci pocitů viny a lítosti za své jednání nebo celkově nedostatek morálního cítění. Agresor je spíše podprůměrný, nijak nad svým okolím nevyniká, a jeho agresivní chování souvisí v mnoha případech s nedůvěrou a podezřívavostí vůči svému okolí a projevuje se od útlého věku, avšak pravidlem to není.

„U dětí – agresorů se dá zaregistrovat nápadná, i když nereflektovaná krutost – tedy skvělý pocit z utrpení a ponížení šikanované oběti – a silná touha po moci. Tyto dva motivy – krutost a touhu po moci – lze považovat za hlavní hnací motor konání agresorů. K tomu, aby někdo někomu ubližoval, však existují další motivy, které se k esenciálním přidávají nebo je i předbíhají a vytvářejí společně komplikované motivační struktury.“²⁸

²⁷ ELLIOTT, M. *Jak ochránit své dítě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 84.

²⁸ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 85.

Kolář ve své knize zmiňuje hned několik motivů, které spolu s motivem krutosti a touhy po moci dotvářejí motivační struktury, které vedou agresora k tomu, aby šikanoval. První motiv, který uvádí, je upoutání pozornosti, kdy agresor vystupuje jako divadelní herec toužící být středem pozornosti celého publika a to proto, aby získal obdiv a zájem od svého okolí. Aby se tak stalo, je schopen udělat vše. Dalším motivem je zabíjení nudy, kdy šikanování přináší tyranovi, po citové stránce prázdnému, vzrušení a podněty, při kterých konečně nachází to, co ho skutečně baví. Jako třetí uvádí motiv „Mengeleho“, kdy se v člověku probouzí anetický badatel se snahou nalézt tajemství člověka a to takovým způsobem, při kterém zkouší, co vydrží, ať to stojí, co to stojí. Čtvrtým motivem je žárlivost, kdy v popředí stojí závist vůči druhému. Ve většině případů závidí něco, co on sám nemá a mstí se za to. Motiv „prevence“ pak znamená, že kdysi oběť šikany se snaží předejít tomuto jednání a začne tedy sama šikanovat nebo se k nějakému agresorovi přikloní. Posledním motivem je potřeba vykonat něco velkého. Šikanováním tedy agresori dokazují sami sobě, že jsou schopni nějakého výkonu, že se stávají příčinou nějakého významného děje.²⁹

Dá se tedy říci, že možným prvotním či počátečním hnacím zdrojem agresorů je strach a pocit nejistoty, který ovšem umí před okolím a svými oběťmi dokonale skrývat a díky tomu se stávají těmi silnějšími. Působí sebevědomě, mnohdy jsou fyzicky zdatnější než jejich oběti, impulzivnější či útočnější a bezohledně se prosazující. V některých případech mohou být i fyzicky slabší, avšak tento rádo by handicap je vyvážen jejich vychytralostí a schopností využívat a zneužívat ostatní bez jakéhokoli fyzického kontaktu. Agresor jako osobnost je v mnoha případech osobností nevyspělou, ať už po stránce psychické či duchovní nebo mravní.

„Sklony k agresivnímu jednání se vytváří v předškolním věku, již v prvních letech života. Určitou roli hrají temperamentové dispozice, zejména vznětlivost a impulsivita (silné popudy k náhlému, nepromyšlenému jednání, které jedinec špatně ovládá) a menší citlivost k možným následkům jednání.“³⁰

Vlastnosti jako vznětlivost, impulsivita či menší citlivost samy o sobě jako takové k agresivitě nevedou. Vliv na agresivní chování má nepochybně i určitý způsob výchovy. Nejvíce se na dítěti podepisuje nedostatek zájmu, ponižování, lhostejnost, nepřátelská

²⁹ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 85 – 86.

³⁰ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 32.

atmosféra či citový chlad nebo také fyzické či psychické násilí, se kterým se dítě setkává. Mnohdy také záleží i na sociálním prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Dá se říci, že socioekonomický status a problém šikany spolu do jisté míry souvisí.

„Podle nepotvrzeného, ale našimi pedagogy dnes rozšířeného a věrohodně zdůvodňovaného názoru pochází řada dětských agresorů z rodin nové podnikatelské „elity“. Mívají úspěšné, rychle (často nepoctivě) zbohatlé rodiče, kteří bývají svou prací plně absorbováni a dětem se nevěnují, zato je rozmazlují astronomickým kapesným.“³¹

Pro děti – agresory je tedy typickou vlastností touha dominovat, ovládat druhé a bezohledně se prosazovat. Mají sklony se snadno urážet, vidět agresi vůči své osobě i tam, kde není. Ublížovat někomu jinému jim dělá radost.³²

Jaké jsou děti, které se stanou obětí šikany? Jak je možné charakterizovat osobnost oběti šikanování? Čím na sebe takové děti upozorňují? Čím si takovou bolest zaslouží?

„Postihnout, jak vypadá oběť šikanování, je poněkud obtížnější než zachycení charakteristiky agresora. Téměř každá skupina si najde nějakou menší oběť a kritéria jsou velmi rozmanitá. Někdy není důležité, jaká oběť vlastně je, výběr je naprosto nahodilý. Při troše smůly se může obětí stát kterékoliv dítě.“³³

Oběti šikany se zpravidla stávají takové děti, které se nátlaku agresora nedokáží dostatečně ubránit ani ho jakýmkoliv způsobem ohrozit. Oběti tedy bývají různě znevýhodněny, ať už po stránce fyzické způsobené například nižším vzrůstem, mladším věkem, menší silou či obratností, nějakou tělesnou slabostí nebo, v poslední době častější, obezitou. Dětem s nějakým handicapem, vrozenou či získanou poruchou tělesného či duševního charakteru, je potřeba věnovat zvláštní až zvýšenou pozornost. Děti s takovým znevýhodněním jsou daleko častěji stavěny do pozice oběti než děti „zdravé“. Agresoři tohoto handicapu velmi často využívají pro svůj vlastní profit.

---

³¹ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 34.

³² ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 32.

³³ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 87.

„Nejjednodušší a nejlogičtější riziko spočívá v tělesné slabosti a neobratnosti oběti při fyzickém střetnutí, jednoduše řečeno v neschopnosti porvat se, resp. ubránit se napadení.“³⁴

Faktorem, který provokuje agresory, může být i určitá psychická vlastnost, kterou se dítě odlišuje. Může se jednat o přílišnou bojácnost, nízké sebevědomí nebo nezvládání zátěžových situací. Oběti velmi často při střetu a agresorem propadají hrůze a panice, ztrácejí hlavu, trpí výčitkami svědomí. V kolektivu jsou postaveny do pozice „outsidera“, neboť nedokážou zaujmout ani pobavit, jsou neoblíbené. I odlišná míra inteligence může být považována za psychickou slabost. Obětí se tedy může stát nejen děti milé, tiché, plaché či citlivé, ale také protivné nebo takové, které svým chováním provokují nebo vynikají nějakou předností.

„Pohrdání skupiny vedoucí k šikaně může postihnout i dítě ze sociálně slabé rodiny, jehož rodiče nemají na oblečení, v němž by dítě bylo “ podle módy“, ani na přiměřené kapesné.“³⁵

Obětí se tak velmi často stává nejen dítě, které je osamělé, nemá kamarády, není komunikativní, ale také dítě, které není schopné se přidružit k jiným dětem, podělit s nimi o hračku.

V rodinném prostředí, ve kterém potencionální oběti vyrůstají, v žádném případě nechybí rodičovská láska a něha. Spíše je důvodem nedostatečné samostatnosti a prosazení se v dětském kolektivu přílišná úzkostnost ze strany matky, která je tomuto nenaučila.

2.4 Šikanování versus škádlení

Jak od sebe odlišit šikanování a škádlení? V kterém případě se jedná jen o škádlení a kdy už se dá hovořit o šikaně? Oba tyto jevy jsou velmi komplikované a odpověď není vůbec jednoduchá.

„Při škádlení se očekává, že to bude legrace pro obě strany. Ale když je patrné, že ten druhý to jako legraci nebere, že ho to zraňuje, pak iniciátor škádlení pocituje lítost, omluví se mu a v činnosti dál nepokračuje. U šikany je to obráceně. Agresor chce druhému ublížit,

---

³⁴ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 35.

³⁵ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 35.

*chce ho ranit. A má z toho radost. Nejenom, že se mu neomluví, ale své chování opakuje. Většinou násilí stupňuje.*³⁶

Pokud tedy hovoříme o šikanování, máme na mysli záměrné, úmyslné a opakující se jednání, kterým se fyzicky nebo psychicky ubližuje někomu druhému, který se ovšem tomuto jednání nemůže nebo nedovede bránit. Šikanující se takovýmto jednáním zviditelňuje, předvádí před ostatními a touží po tom, aby oběť trpěla. Za podpory okolí své útoky na oběť stupňuje.

Za škádlení je potom možné považovat i situaci, kdy si děti spolu hrají a v rámci této hry jedno z nich fyzicky zaútočí na jiné. Napadené dítě se v tomto případě ohradí, že se mu takové jednání nelíbí a útočník své jednání dále neopakuje. Dítě, které na druhé zaútočilo, si uvědomuje, že se to kamarádovi nelíbilo, že mu to bylo nepříjemné a dále v takovém jednání nepokračuje a mnohdy se i za své jednání omluví. Agrese, která je vyvolaná nějakou společnou hrou, se ve většině případů dále neopakuje.

Škádlení se mnohdy projevuje i jako nepříjemné a bolestivé jednání, avšak ten, komu se nelíbí, se může účinně bránit například formulací slov „to se mi nelíbí, nedělej to“. Pokud jde o škádlení, tak děti většinou bývají radostné a uvolněné, někdy také našťvané, ale na rozdíl od šikany necítí ponížení, stud a nejsou zraněné.³⁷

*„Při hledání pravdy, zda se jedná o šikanování či škádlení, je užitečné posoudit podezřelé chování podle záměru, motivu, postoje, citlivosti, zranitelnosti, hranic práv a svobody, důstojnosti, emočního stavu a dopadu.“*³⁸

Kolář uvádí rozdíly mezi šikanováním a škádlením nejen v jejich definici, záměru, motivu, postoji k druhému, ale také v citlivosti, zranitelnosti, důstojnosti, emočním stavu a dopadu na jedince. Jako příklad je možné uvést rozdíl v záměru, kdy u škádlení je záměrem hlavně legrace, radost a dobrá nálada, u šikanování je to potom záměr ublížit, zranit a ponížit. V případě postoje k druhému je u škádlení jasný respekt k druhému a sebeúcta, u šikanování potom devalvace a znevažování druhého. Emočním stavem u škádlení je radost, vzrušení ze hry, lehké našťvání i nepříjemné, u šikanování je to bezmoc, strach, stud a bolest. Škádlení má pozitivní dopad na jedince ve formě podporování sebehodnocení

³⁶ KOLÁŘ, M. *Šikana v mateřské škole: diferenciální diagnostika – jak rozlišit šikanování od škádlení? Metodický portál: Články* [online]. 28. 03. 2011, [cit. 2014-10-05], s. 7.

³⁷ KOLÁŘ, M. *Šikana v mateřské škole: diferenciální diagnostika – jak rozlišit šikanování od škádlení? Metodický portál: Články* [online]. 28. 03. 2011, [cit. 2014-10-05], s. 7.

³⁸ KOLÁŘ, M. *Šikana v mateřské škole: diferenciální diagnostika – jak rozlišit šikanování od škádlení? Metodický portál: Články* [online]. 28. 03. 2011, [cit. 2014-10-05], s. 7.

a dobré nálady, šikana pak s sebou přináší pochybnosti o sobě samém, nedostatek důvěry, úzkost a deprese.³⁹

Poznat, zda se v konkrétním případě jedná o škádlení nebo šikanování není nijak jednoduché. Proto by především pedagogové měli veškerým příznakům nepřiměřeného agresivního chování věnovat zvýšenou pozornost, a tak případnému rozvinutí šikany včas předejít.

---

³⁹ KOLÁŘ, M. *Šikana v mateřské škole: diferenciální diagnostika – jak rozlišit šikanování od škádlení?* Metodický portál: Články [online]. 28. 03. 2011, [cit. 2014-10-05], s. 8-9.

3 DÍTĚ A RODINA

Rodinu je možné definovat jako skupinu osob, jejíž členové jsou navzájem spojeni nejen manželskými či příbuzenskými vztahy, ale také vztahy obdobného charakteru, zejména pak společným způsobem života.

„Rodina je nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí. Je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci, funguje jako nejvýznamnější socializační činitel. Stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost ho v rozhodující fázi ovlivňovat.“⁴⁰

Přesto, že rodina ve svém vývoji prochází určitými proměnami, její hlavní role, tedy ochrana a výchova dětí, se nemění. Fungující rodina má pro vývoj dítěte, po stránce psychické nebo fyzické, zásadní význam.⁴¹

3.1 Výchova a její vliv

„Výchova je záměrné působení na jedince s úmyslem utvářet jeho osobnost podle představ vychovatelů např. rodičů. Tyto představy jsou ovlivněny kulturními vzory a normami.“⁴²

Výchovu lze tedy definovat jako záměrné a cílevědomé působení projevující se formováním osobnosti po všech stránkách. Záměrné a cílevědomé výchovné působení je spojeno s dosažením vytyčeného výchovného ideálu, formování osobnosti pak vychází z potřeby harmonického rozvoje člověka nejen po stránce psychické, ale také fyzické.⁴³

Jak tedy vychovat dítě, aby splňovalo představy, plány či vytyčené cíle rodičů? Co je příčinou toho, že některé děti jsou hodné, milé, poslušné a jiné, přes veškerou snahu rodičů vzdorují všem možným výchovným zásahům?

Známý anglický filozof Locke napsal, že každé dítě je po narození nepopsaným listem papíru a až výchovou se z něj stává literární dílo. S tímto filozofickým názorem nejsou mnozí rodiče srozuměni a doufají, že jejich dítě bude hodné a poslušné. Rodiče jsou přesvědčeni o tom, že záleží právě na nich, jak jejich dítě poroste a jaké vlastně bude. A až teprve získanou osobní zkušeností se přesvědčí o tom, že jde o mylnou představu,

⁴⁰ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 79.

⁴¹ PÖTHER, P. *Dítě v ohrožení*. 2., rozšíř. vyd. Praha: G plus G, 1999, s. 25.

⁴² MÁDROVÁ, E. *Zkuste být dítětem*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 9.

⁴³ KRAUS, B., M. JÚZL a M. TANNENBERGEROVÁ. *Teorie výchovy*. 1. vyd. Brno: BonnyPress, 2011. s. 37.

neboť jejich dítě se potýká s takovými problémy, se kterými si sami neporadí a které sami neumí výchovně vyřešit.⁴⁴

Není ničím neobvyklým, že se některé děti, a to i přes obrovskou snahu rodičů nebo prarodičů, při výchově vymykají daným sociálním ideálům, k nimž je výchova směřována. Problém dítěte je pak jediným, čím se zoufalí rodiče zabývají. Asi každý rodič nebo většina z nich sní o tom, že zrovna jejich dítě bude hodné, klidné, chytré, vycvakané a poslušné, společenské, úspěšné apod. Mnoho z nich pak časem dospěje ke zjištění, že zrovna jejich milované dítě není to hodné, milé a poslušné, jak by si přáli, ba naopak je živější, neposlušné, nezvladatelné, nesoustředěné, neváží si hraček a ničí je, je agresivní, konfliktní, lže apod. Po takovém zjištění se mnoho rodičů potýká s otázkou, proč na jejich dítě nepůsobí jejich výchovné metody. Proč je jejich dítě tak jiné než ostatní děti, proč vyvolává konflikty, proč se straní kolektivu a nezapojuje se do hry.

Nepochybně jsme všichni srozuměni s tím, že každé dítě je jiné. Každé dítě se vyznačuje odlišným temperamentem, avšak všechny děti mohou mít nějaké problémy. V mnoha případech se jedná o takové problémy, které si žádají nejen změnu atmosféry v rodině, ale také celkově změnit názory, postoje či hodnoty na straně rodičů. V případě, že si rodiče nedokáží poradit s chováním svého dítěte, s jeho potřebami nebo celkově s tím, co je potřeba změnit, aby jejich dítě bylo spokojené a šťastné, musí v první řadě svému dítěti porozumět a dokonale ho poznat.

„Změnit své dítě znamená nejprve je poznat, pochopit vnitřní příčiny jeho chování a rozdílný úhel pohledu, kterým vidí svůj svět i naše rodičovské snažení. Až poznáme alespoň některé příčiny chování svého dítěte, můžeme začít plánovat změny – většinou v celém rodinném systému.“⁴⁵

Zejména výchova v období předškolního věku, tedy ve věkovém rozpětí mezi třemi a šesti roky dítěte, je považována po stránce vývojové za jednu z nejvýznamnějších a nejzajímavějších. V tomto období se dítě projevuje zvýšenou aktivitou jak fyzickou, tak psychickou, roste jeho zájem o to, co se kolem něho děje. Tuto dobu je tedy možné označit jako období hry, neboť právě při této aktivitě se dítě projevuje nejvíce.⁴⁶

⁴⁴ MÁDROVÁ, E. *Zkuste být dítětem*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 9.

⁴⁵ MÁDROVÁ, E. *Zkuste být dítětem*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 13.

⁴⁶ MERTIN, V. a I. GILLERNOVÁ. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. 2., rozšíř. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2010, s. 9.

Předškolní období u dítěte je tedy obdobím hry. Hra je pro dítě potřebná, je jakýmsi prostředníkem mezi dětským světem fantazie a tím okolním, reálným, které pomáhá spojit. V mnoha případech se stává, že rodiče nechápou přirozenou hravost svého dítěte, kterou považují za neposlušnost a vzdor proti jejich výchovným postupům, za zlobení. Je tedy pochopitelné, že se v takovém případě na své dítě zlobí. Rodiče přece musí své dítě vychovat a vést ho tak, aby přijalo normy společnosti, krotilo svou spontánnost, nebylo tolik naivní a netoužilo být neustále středem pozornosti. Tento proces je ovšem dlouhodobý a ne všichni rodiče jsou s touto skutečností srozuměni. Hra je prostředkem, který dítě potřebuje nejen k radosti, ale také k tomu, aby se naučilo být trpělivé, vytrvalé, tvořivé, slouží k vybití přebytečné energie nebo zvýšené agresivity. Hra tedy plní spoustu funkcí. Pomocí hry můžeme odstranit nerovnoměrnosti ve vývoji dítěte, zejména v období předškolního věku. Rodiče by tedy neměli zapomínat věnovat svým dětem dostatek času a hrát si společně s nimi.⁴⁷

„Hrát si s dítětem neznamená strčit dítěti hračku. Hrát si s ním znamená nejen hrát si společně a strukturovat hru, ale mít i trochu z dětského zaujetí, které jsme pociťovali v dobách vlastního dětství, mít společnou radost ze hry. Tyto zážitky si dítě uchová po celý život ve vzpomínkách a v dospělosti mohou být jedním ze zdrojů jeho životní energie a jistoty.“⁴⁸

K výchově dítěte je tedy nutné přistupovat nejen s rozumem, ale především s láskou a pochopením. Pokud s rozumem nastavíme dětem určité mantinely, určité meze, které nelze porušit, uděláme nejen pro vývoj dítěte to nejlepší, ale i sami pro sebe. Dítě si bude uvědomovat, co je dobré nebo naopak špatné, bude mít přesně daný prostor, omezený hranicemi, ve kterém se může vyvíjet. V případě, že si dítě nějakou formou svého vzdoru prosadí vlastní vůli, bude se považovat za silnějšího a své rodiče bude vnímat jako slabší článek. V takových situacích pak dochází k určitým nezdarům při výchově, na které se pak navazují další a další problémy.

Správně a dobře vychovat dítě není ničím jednoduchým a žádný univerzální návod neexistuje. Každý rodič má svůj vlastní způsob, své vlastní výchovné postupy, avšak ne vždy jsou tím nejlepším. Nevhodné jsou výchovné postupy, které jsou podřízeny příliš velké přísnosti či naopak lásce, nedostatku citu, příliš velké kritiky a až nezdravé kontrole, ale také přehnanému prosazování autority, nezájmu, lhostejnosti, nedostatečnému kontaktu

⁴⁷ MÁDROVÁ, E. *Zkuste být dítětem*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 17 – 18.

⁴⁸ MÁDROVÁ, E. *Zkuste být dítětem*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 18.

apod. Správně zvolené výchovné postupy respektují dítě jako osobnost, takové jaké je. Rodiče se svým dítětem otevřeně komunikují, jsou s ním spokojeni, podporují ho a povzbuzují, jsou citliví a vstřícní nejen vůči jeho potřebám, ale také názorům.

3.2 Prevence šikany ze strany rodiny

Dnešní společnost se vyznačuje určitými charakteristickými rysy. Mezi ty negativní lze zařadit agresivní jednání a násilí nejen vůči lidem a zvířatům, ale také vůči věcem, které nás obklopují. Společnost je těmito negativními jevy zahlcena a my jsme, ač v mnoha případech neradi, svědky nejen všemožných hádek a napadání mezi partnery, kolegy či rodinnými příslušníky, ale také nenávisti či neštěstí. Televize či tisk nás velmi často informují o agresi, brutalitě či násilí, avšak svědky takového chování jsme i v našem běžném životě.

Jak tedy účinně proti těmto jevům bojovat? Programů, které se specializují na potlačení či prevenci negativních jevů ve společnosti je několik, avšak s minimálními úspěchy. Předcházení těmto jevům je důležité a mělo by nejen začínat, ale také se rozvíjet od útlého věku a to především v rodině. Měli bychom tedy pochopit, že pro minimalizaci negativních jevů, které mají dopad na celou společnost, je prevence nejen nutná, ale hlavně žádoucí a potřebná. Prevenci, zejména tu primární, by měli hlavně rodiče vnímat a přistupovat k ní daleko vážněji a zodpovědněji, neboť právě oni rozhodují výchovou svých dětí o možném zlepšení výskytu negativních jevů ve společnosti.

V souvislosti s prevencí mají rodiče před sebou nelehký avšak ne nemožný úkol. Pokud k výchově svého dítěte přistupují zodpovědně, odhodlaně a svědomitě, jdou dítěti příkladem, tak položili ty „správné základy“ pro to, aby ze svého dítěte vychovali člověka dobrého, moudrého, zdravě sebevědomého s takovými vlastnostmi, se kterými zvládne řešit problémy a konflikty bez agrese a násilí. Je tedy nutné si uvědomit, jaké příklady jednání a chování předkládáme dětem k napodobení.

Jak tedy vychovat ze svého dítěte takového člověka? Co vše je nutné učinit? Jak docílit toho, aby dítě obstálo ve společnosti?

Tím nejdůležitějším a hlavním, na základě čeho si dítě utváří vztah samo k sobě, je vztah rodičů k němu samotnému. „*Být milován a chválen rodiči je jedna ze základních potřeb každého dítěte.*“⁴⁹ Dítě tedy musí být ujišťováno o tom, že je svými rodiči milováno,

---

⁴⁹ RHEINWALDOVÁ, E. *Jak vychovat šťastné dítě*. 2., rozšíř. a uprav. vyd. Praha: MOTTO, 1997, s. 36.

že je pro ně tím nejdůležitějším v životě. Rodiče musí dítě podporovat, oceňovat a chválit a to i v případě, že úspěchu nedosáhne. Na základě tohoto si dítě utváří nejen obraz o sobě samém, ale také úctu k sobě. Aby si dítě věřilo, bylo si samo sebou jisté, potřebuje mít pocit bezpečí, který zajišťují rodiče. Dítě se cítí přirozeně a objevuje okolí, nebojí se a více se ve svém jednání osamostatňuje. Rodičům důvěřuje a ví, že v případě nebezpečí nebo nesnází přispěchají na pomoc.⁵⁰

Neméně důležitá je schopnost rodičů dítěti naslouchat a tím si vybudovat důvěru z jeho strany. Pokud dítě ví, že může rodičům důvěřovat, pak se snadněji svěří s jakýmkoliv problémem. Musí ovšem vědět, že mu rodiče rozumí. V hodnotovém žebříčku rodičů by tedy dítě mělo zaujímat první místo, mělo by mít přednost před čímkoliv ostatním. Je nutné si uvědomit, že i tak malé dítě má své problémy. Denně se setkává s novými podněty, novými situacemi, o kterých si s rodiči potřebuje povídat případně poradit. Komunikace a schopnost aktivně dítěti naslouchat, pozorovat řeč těla i tón hlasu je při výchově potažmo prevencí nezbytné. Při komunikaci se upevňuje nejen pouto mezi členy rodiny, ale také se dítě učí komunikačním dovednostem a tím předchází možným problémům, které by mohly následovat při kontaktu s dalšími dětmi nebo dospělými.

Předejít vzdoru a nevhodnému chování mohou rodiče také tím, že budou dítě podporovat v činnostech, které jej baví, které si samo vybere a bude šťastné i z drobných úspěchů. Je nutné si uvědomit, že období předškolního věku je hlavně obdobím hry. Dítě má právo si hrát a není vhodné nutit jej do činností, které ho nebaví nebo mu nejdu a to jen proto, že si to rodiče přejí. Není se tedy čemu divit, že u dítěte, které je do něčeho nuceno, nedaří se mu, je neúspěšné, podceňuje se, ztrácí sebevědomí, cítí pocit viny, selhávají veškeré výchovné postupy a mohou se projevit i sklony k agresivnímu chování.

Mezi faktory, které negativně působí na chování dětí a zvyšují jejich agresivitu, je možné řadit vliv masmédií. Sledování televizních pořadů, plných agrese a násilí, se nevhodně podepisuje na chování dětí, někdy ihned, někdy s odstupem času. V rámci výchovných postupů by rodiče měli dohlížet na to, jaké programy jejich dítě sleduje a před nevhodným programem plným násilím, jej chránit. Zejména děti v předškolním věku by měli před televizní obrazovkou trávit co nejméně času a sledovat pouze vybrané dětské programy. V případě, že dítě nějaký akční film či seriál zhlédne, je pak na rodičích, aby mu dokázali vysvětlit, že to, co právě vidělo, je filmovým světem, kde lze pomocí různých

---

⁵⁰ RHEINWALDOVÁ, E. *Jak vychovat šťastné dítě*. 2., rozšíř. a uprav. vyd. Praha: MOTTO, 1997, s. 122.

efektů a fantazie vytvořit situace, jejichž napodobení by v reálném životě mohlo mít za následek velkou bolest, vážné zranění nebo dokonce smrt. Dalším, velmi vážným faktorem, který se podílí na agresivním chování u dětí, je hraní nevhodných počítačových her, kterým mnohdy děti tráví svůj volný čas. Rodiče by tedy měli mít na paměti, že právě malé děti dokonale vnímají to, co vidí kolem sebe a mohou se to pokusit napodobit. Měli by je před těmito vlivy chránit a zajišťovat daleko lepší zábavu třeba formou společných her, procházek apod.

Tak jako každá společnost má určitý řád, je potřeba i dětem nastolit jasná pravidla, která se budou dodržovat. Stanovením takových pravidel mohou rodiče účinně předcházet agresivnímu jednání u svých dětí. Dítě, které má od útlého věku přesně stanovený řád, pak lépe zvládá nastavená pravidla ve společnosti, ví, co se smí a nesmí, lépe komunikuje. Rodiče dětí, kteří své výchovné postupy pojmu velice volně, dětem pevná pravidla v chování nestanovili, do ničeho je nenutí a vyčkávají, až si jejich dítě přijde samo na to, co je nebo není pro něj dobré, tak svým dětem nevědomky ubližují. Takové děti nemají pevný řád, dělají si, co sami chtějí řízení vlastním potěšením, nemají stanovenou pravidelnost ve svém životě, což se neblaze promítá do jejich budoucího začleňování se do společnosti, přijímání pravidel této společnosti a komunikaci s ostatními lidmi.

Rodina je pro dítě prvotní společností, se kterou se ve svém životě setkává. Výchovou dítě od rodičů přebírá nejen hodnoty a postoje, které rodiče uznávají, ale také získává zkušenosti z jejich slov a činů. Matka a otec jsou pro každé dítě vzorem, jdou jim příkladem a spolu se správnými výchovnými postupy tvoří velice účinnou prevenci. Je nutné si uvědomit, že je vždy daleko lepší problémům předcházet než je následně všemožnými postupy napravovat či odstraňovat.

3.3 Pomoc dítěti

Rodiče si nikdy nemohou být jisti tím, že se jejich dítě nestane obětí šikany a to i v předškolním věku. Jak již bylo zmíněno v druhé kapitole, prvopočátky šikanujícího chování lze nalézt i u dětí navštěvující mateřské školy. To, zda se dítě stane obětí nebo agresorem šikany nelze nijak předvídat či odhadnout, stejně jako nelze při prvním pohledu na dítě říct, jaký má charakter či povahu.

Děti, které se stanou obětí šikanování, se v mnoha případech s nikým o tuto bolest nepodělí. Existuje však několik znaků, které by měli rodiče na to, že se s jejich dítětem

něco děje, něco není v pořádku, upozornit. Hlavním úkolem rodiče je po takovém zjištění dítěti pomoci a tím předejít dalšímu možnému utrpení.⁵¹

Nezvyklé projevy v chování dítěte mohou být pro rodiče znakem toho, že se mu v mateřské škole něco nepříjemného děje. Ve většině případů se nemusí jednat přímo o šikanu jako takovou, ale o určité „volání o pomoc“, kterým dítě naznačuje, že něco není v úplném pořádku. Změnou v chování dítě rodičům a okolí naznačuje, že má problém, se kterým si samo neví rady. Nestandardní chování u dítěte může rodiče zaskočit. Obvykle si takovou změnu v chování nedovedou vysvětlit. Mezi nejčastější znaky, které rodiče upozorní, patří například to, že se dítě straní ostatnímu kolektivu, pohybuje se v blízkosti pedagoga, nemá žádné kamarády, je „zaražené“ a smutné, vystrašené, více pláče, nechce chodit do mateřské školky, projevuje se nezúčastněně. Můžou se u něj projevovat logopedické problémy jako například zadrhávání v řeči, začne se pomočovat, špatně spí, ze spaní křičí, trpí nočními můrami, neustále si stěžuje, že ho něco bolí, odmítá se svěřit, co ho trápí, projevuje se agresivně vůči sourozencům či rodičům, na těle se mu objevují modřiny či škrábance, mívá špinavé nebo nějakým způsobem poničené oblečení apod.⁵²

Děti, u kterých můžeme pozorovat podobné projevy v chování, jsou rodiče, ostatní členové rodiny nebo pedagog v mateřské škole jedinou možnou a pravděpodobnou záchranou. V případě, že rodiče zaregistrují neobvyklé chování u svého dítěte, je nutné dítěti věnovat zvýšenou pozornost, více se na dítě zaměřit. Nejdůležitější je tedy vytvořit s dítětem takový důvěrný vztah, kdy dítě bude vědět, že se může rodičům svěřit se svým trápením. Za vhodné se považuje i to, aby si rodiče s dítětem o tom všem v klidu popovídali, pochopili jeho pocity, vysvětlili mu, co se děje a upozornili na to, že mu nikdo nesmí ubližovat, že na takové jednání nemá právo. Dítě musí pocítit, že mu rodiče rozumí, že ho budou ochraňovat a podporovat, že jim může plně důvěřovat a že jej nezklamou. Rodiče si musí také uvědomit, že v takové situaci je nutné dítěti daleko více naslouchat a vše, s čím se jim dítě svěří, brát naprosto vážně. Jsou i případy, kdy jsou rodiče sdělením svých dětí natolik zaskočeni, že reagují nevhodně a jsou nedůvěřiví vůči tomu, co jim dítě říká, avšak tento postoj není správný, což by si rodiče měli v první řadě uvědomit.

Odhodlání rodičů chránit své dítě, kterému je nějakým způsobem ubližováno, musí být patrné a jasné z jejich jednání, jehož cílem je celou situaci vyšetřit a dalšímu ubližování zamezit. U dítěte, které se stane obětí šikany, je vhodné a žádoucí se zaměřit nejen na jeho

⁵¹ ELLIOTT, M. *Jak ochránit své dítě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 90.

⁵² ELLIOTT, M. *Jak ochránit své dítě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 90.

myšlení, které v takovém případě je nutné změnit, ale také na chování a celkově jej podporovat tak, aby získalo zpět ztracené sebevědomí a více si věřilo, aby se dokázalo bránit a takové jednání se vůči němu více neopakovalo.

Pokud jde o šikanu nebo její prvopočátky, je nutné se zabývat nejen dítětem postaveným do role oběti, ale také dítětem - agresorem, tedy dítětem, které ostatním nějakým způsobem ubližuje a zraňuje je. Původ agresivního chování u takových dětí je nutné hledat zejména v rodině a výchovných postupech rodičů. Výchova těchto dětí je provázána nedostatkem lásky, negativním postojem vůči dítěti nebo nezájmem, tolerancí jejich agresivního chování vůči rodičům a sourozencům bez jakéhokoliv pokusu o nastolení řádu, fyzickým násilím a prudkými výbuchy emocí.⁵³ V takovém případě je tedy vhodné zaměřit se nejen na odstranění možných zdrojů v chování dítěte, ale také na postoje ve výchově, které zaujímají jejich rodiče a zejména na nevhodné chování, kterým jdou svým dětem příkladem.

V případě, že mají rodiče dostatek informací a jsou si jistí tím, že je jejich dítěti nějakým způsobem ubližováno, měli by co nejdříve navštívit mateřskou školu a o celé věci si promluvit nejen s vedením mateřské školy, ale také s pedagogy, kteří se o jejich dítě starají. Při takové návštěvě by rodiče měli sdělit, co jejich dítě prožívá, jak se chová a pochopitelně zjistit, jaký postoj mateřská škola k celé situaci zaujme, zda bude spolupracovat. Důležité je také zjistit, jaký názor na celou situaci mají učitelky, které jsou denně v kontaktu s dětmi a co bude provedeno, aby se takové jednání již neopakovalo. Vhodné je také domluvit společnou schůzku rodičů oběti s rodiči agresora a pokusit se o vyřešení problému. V mnoha případech se ukazuje, že rodiče agresora své dítě milují, věnují se mu, a o tom, že se jejich dítě projevuje více agresivně vůči ostatním dětem, neměli ani tušení. Signály, které tomuto jednání napovídaly, nepozorovali, nebyli dostatečně informováni nebo vše považovali za banální věc a nevěnovali tomu dostatečnou pozornost.

Prvopočátky šikanujícího chování lze tedy pozorovat už mezi dětmi v mateřské škole. Pokud nebudeme brát šikanu na lehkou váhu, můžeme ji úspěšně vymýtit už i z prostředí mateřské školky. Není vhodné takové chování zlehčovat a bagatelizovat, naopak je nutné brát jakékoliv prvotní signály takového chování vážně a vzhledem k věku dětí pak přiměřeným způsobem zakročit.

---

⁵³ ELLIOTT, M. *Jak ochránit své dítě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 88.

4 DÍTĚ A MATEŘSKÁ ŠKOLA

Rodina je prostředí, do kterého se dítě rodí, ve kterém vyrůstá. V interakci s rodiči nebo sourozenci řeší dítě své první sociální situace. Dostává se do kontaktu nejen s příbuznými a přáteli rodičů, ale také poznává okolní svět. Na dětském hřišti pak přichází do kontaktu s mladšími, stejně starými nebo i staršími dětmi, navazuje nové vztahy. Všechny takové zkušenosti, se kterými se dítě setkává, se více rozvíjí a prohlubují v prostředí mateřské školy, která se spolu s rodinou podílí nejen na výchově dítěte, ale také do jisté míry i na rozvíjení a formování jeho osobnosti.

4.1 Prostředí mateřské školy

Vstupem do mateřské školy se každé dítě dostává do další životní, ale i vývojové etapy. Dostává se do nového prostředí, setkává se s pro něj dosud neznámými lidmi, ať už jde o další děti nebo dospělé osoby. Je tedy velice důležité, do jakého prostředí dítě přijde, jak na něj bude působit a jaké vzpomínky v něm zanechá. Příjemné a přátelské prostředí mateřské školy dokáže dítěti vstup v mnohém ulehčit a jistě i významně obohatit a to daleko více než prostředí, které bude dítě vnímat spíše nepřátelsky a cizí.

Mateřská škola a život v ní se řídí podle určitých pravidel, které děti potřebují a které v podstatných věcech působí na formování osobnosti dítěte. Na základě takto stanovených pravidel se u každého dítěte utváří nejen vědomí o tom, že je nutné se řídit určitými zásadami, které jsou dané za určitým účelem nebo proto, že jsou užitečné, ale současně tak dochází k rozvoji povědomí o určité společenské závaznosti. Děti nenásilnou formou přebírají návyky, které následně ani neregistrují, neboť se pro ně staly samozřejmostí.

„V žádném období života nejsou návykové postupy tak zásadní a směrodatné jako v raném dětství. Díky tomu, že se charakter dítěte teprve formuje, se dítě snadno učí a snadno si pamatuje.“⁵⁴

Jak je tedy možné specifikovat prostředí mateřské školy? Představy o výchovném prostředí mateřské školy, stejně jako očekávání a osobní zkušenosti, má každý jiné, ať už jde o zodpovědné vedení, pedagogy, rodiče, kteří své děti svěřili do těchto zařízení a pochopitelně i děti samotné. Přesto, že se každá mateřská škola musí řídit přesně stanovenými předpisy a normami, ať už jde o zařízení, které se nachází ve městě nebo

---

⁵⁴ DEISLER, H. H. *Každodenní problémy v mateřské škole: pomoc pro učitelky a rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994, s. 18.

na vesnici, zda je zřizovatelem stát nebo spadá do soukromého sektoru, zda se jedná o zařízení malé či velké, nalézáme mezi nimi určité rozdíly. Vzhledem k velikosti těchto zařízení je možné spatřovat rozdíly zejména v rozdělení a počtu dětí v jednotlivých třídách. V menší mateřské škole se nacházejí třídy smíšené, kde je počet dětí ve věkovém rozpětí tři až šest let v jednotlivé skupině vyšší než ve větších, kde jsou děti rozděleny podle věku a jde tedy o třídy vrstevnické s nižším počtem dětí ve skupině. V případě vyššího počtu se kontakty mezi jednotlivými dětmi navazují velice špatně, děti se mohou cítit bezradně, zoufale a nevědí, jak se k ostatním mají chovat, hůře se jim navazují vztahy, děti pocítují strach, nejistotu, což může vést i ke zvýšenému agresivnímu chování. Oproti tomu ve skupině s nižším počtem dětí se prvotní kontakty navazují snadněji, děti se v ní daleko lépe cítí, vědí, co mohou od ostatních čekat, důvěřují si.

Pro předcházení negativním jevům je vhodnější skupina o nižším počtu dětí v takovém prostředí mateřské školy, kde budou mít děti místnost na hraní, dovádění oddělenou od místnosti určené pro odpočinek a relaxaci.

„Bez přehánění však můžeme vycházet z toho, že pro budoucnost dítěte je významné už to, do jaké mateřské školy dítě půjde a do jaké míry a kdo tam na ně zapůsobí. Přijetím do určité mateřské školy se tedy kladou výhybky pro budoucnost, přičemž vůbec nevíme, kam cesta výchovy bude směřovat.“⁵⁵

4.2 Role pedagoga v mateřské škole

Období od tří do šesti let dítěte je velice dynamickou dobou, kdy se nejvíce projevuje výchovné působení a vliv prostředí na formování osobnosti dítěte a jeho celkový vývoj. V tomto období je dítě zcela závislé nejen na rodičích, ale následně také na pedagogických pracovnících mateřských škol, kteří se spolu s rodiči na jejich výchovném působení podílí. Nejen na výchovu, ale i předškolní vzdělání je v současné době kladen velký důraz. Zvyšují se požadavky jak na rodiče a jejich přípravu dítěte na vstup do mateřské školy, tak i na vychovatele a jejich odbornou a profesní způsobilost.

Jakou roli tedy hraje učitelka v mateřské škole v životě dítěte? Dá se říci, že vliv pedagoga na dítě v takovém zařízení je neocenitelný a dočasně sehrává při pozorování a formování chování dítěte daleko důležitější roli než jeho rodiče. Tento stav si zejména matky velice dobře uvědomují. Není se tedy čemu divit, že se s jakýmkoliv problémem, který

---

⁵⁵ DEISLER, H. H. *Každodenní problémy v mateřské škole: pomoc pro učitelky a rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994, s. 22.

se ve výchově vyskytne, obrací právě na učitelku a její názory a návrhy v mnohém plně respektují. Chování dítěte tvoří základ jeho budoucího chování jako dospělé osoby. Vztah pedagoga v mateřském zařízení a dítěte má proto rozhodující význam a to zejména, pokud si uvědomíme, že podstatná část chování každého jedince není vrozená, ale získaná v procesu výchovy a učení. Základ procesu učení je ovlivňován zejména pozorováním a napodobováním chování osob, se kterými přijdou děti do kontaktu. Ať už se jedná o rodiče, jiné příbuzné a známé rodiny nebo právě pedagoga v mateřské škole, vždy jde pro dítě o významný model chování, o autoritu, které důvěřuje a nepochybuje o ní. Profesionální přístup pedagogům zabraňuje vytváření citového vztahu k dítěti, jaký má jeho matka či otec, nicméně při záměrném výchovném působení na dítě využívají svých odborných a profesní znalostí tak, aby podporovaly nejen jeho sociální ale i citový vývoj, což nejen rozšiřuje, ale i zvyšuje jejich odpovědnost.⁵⁶

„Učitelka mateřské školy ve své práci realizuje celou řadu rozmanitých činností, a to ve složité síti sociálních vztahů, které se vzájemně ovlivňují. Profesionální kompetenci podporují dovednosti různého zaměření, z nichž vystupují do popředí sociálněpsychologické profesní dovednosti. Jejich osvojování a rozvíjení je základem pro optimalizaci působení mateřské školy ve prospěch rozvoje dítěte, ve prospěch spolupráce rodiny a mateřské školy, ve prospěch profesní spokojenosti učitelky.“⁵⁷

Pedagog působící v mateřské škole by se měl vyznačovat nejen kladným vztahem k dětem, ale také jistou otevřeností, schopností naslouchat dětem, pochopit je, poradit a vést je. Za důležité je nutné považovat i akceptaci dítěte takového, jaké je. Učitelka působící v takovém zařízení nemůže zaujímat ke všem dětem stejný postoj, neboť jsou děti hodné, milé a poslušné, ale také děti s problematickým chováním. Zejména těm je nutné věnovat zvýšenou pozornost a tím se snažit předcházet možným problémům, být k nim více tolerantní. Ve školce tedy mají všechny děti stejné postavení, ke všem je přistupováno stejně, neboť stojí v jedné řadě, ani jedno nevybočuje, nemělo by tedy být žádným způsobem upřednostňováno.

Pedagog v mateřské škole je v životě každého dítěte významnou osobou. Po stránce profesionální se věnuje dětem v nejdůležitějším období jejich života, které následně ovlivňuje jejich budoucí život. Učitelka tedy musí jednat profesionálně, dostatečně

⁵⁶ SAGÍ, A. *Problémové děti v mateřské škole: pomoc pro učitelky a rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 95.

⁵⁷ MERTIN, V. a I. GILLERNOVÁ. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. 2., rozšíř. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2010, s. 23.

se dětem věnovat, přiměřeně reagovat na jejich případné otázky a dotazy, rozvíjet jejich socializaci v kolektivu. Důležité je také podporovat děti v prosociálních vztazích. K tomu patří nejen dostatečné budování zdravé sebeúcty a sebedůvěry, ale i naučit děti komunikovat se zdvořilostí, být tolerantní a ohleduplné, umět podpořit a zaujmout aktivní postoj. Zároveň by měl zvládnout vedení dětí k aktivnímu postoji při rozhodování a vštípit jim základní etické normy a hodnoty.

4.3 Prevence šikany v mateřské škole

„V životě člověka neexistuje významnější období pro jeho motorický, sociální, emocionální a kognitivní vývoj než doba, kdy navštěvuje mateřskou školu. Zároveň v žádném jiném období života nelze člověku s problémovým chováním pomoci efektivněji než jako dítěti ve věku od tří do šesti let. Je však nutné, aby si někdo všiml, že dítě pomoc potřebuje.“⁵⁸

Nejen mateřské školy, ale i další zařízení školského typu, by měly ve své činnosti maximálně přecházet možnému nevhodnému chování a případné projevy řešit již v počátcích. Tam, kde je věnována velká pozornost prevenci, se takové jevy vyskytují výrazně méně, než tam, kde je prevence opomíjena nebo jí není věnována odpovídající pozornost. Vhodné je seznámit děti s problematikou šikany jako takovou i s jejími dopady a následky již v mateřské škole a to formou, která je odpovídající jejich věku. Nutné je, aby byli pedagogové seznámeni s touto problematikou a zejména s jejími následky, které negativně ovlivňují osobnost dítěte. Dovedli dítě na problematiku šikany upozornit, na její dopady a následky, a to formou, která je odpovídající jejich věku.

Pokud se u dítěte v mateřské škole projevuje problémové chování, signalizuje tím, že má problém, a svým způsobem volá o pomoc. V takových případech bývá vystaveno takovým situacím, které vnímá jako bezvýhodné a bez pomoci někoho jiného, je samo nedokáže vyřešit. Svým chováním na sebe upozorňuje a žádá o pomoc, kterou potřebuje. V případě řešení problému později, až bude navštěvovat školu, se může stát, že už nebude mít tolik času, ale ani sil na spolupráci. Ve škole se zpravidla porucha nebo problémové chování více stupňuje, ať už v chování spolužáků, které postrádá jakýkoliv citlivý přístup, nebo v požadavcích, které jsou na dítě kladeny ze strany vyučujících.⁵⁹

Za nezodpovědné lze považovat nezáměrně nebo nechutně některých pedagogů řešit jakékoliv konfliktní nebo problémové situace. Pedagogové nereagují nebo přiměřeně nezasáhnou

⁵⁸ SAGI, A. *Problémové děti v mateřské škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 8.

⁵⁹ SAGI, A. *Problémové děti v mateřské škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 7.

popřípadě si myslí, že tak malé děti si nastalé problémy mezi sebou vyřeší bez cizí pomoci. Je nutné si uvědomit, že dětem chybí nejen jakákoliv teoretická příprava, ale také jakési vlastní zkušenosti s těmito jevy ve společnosti. Pedagogičtí pracovníci by tedy měli navštěvovat různé přednášky, školení či semináře věnující se nejen problematice šikany, ale celkově problémovému chování u dětí, aby byli na takové chování připraveni a dokázali dětem pomoci. Zvládnutí problémového chování u takto malých dětí je nelehkým úkolem a vyžaduje si nejen připravenost pedagoga po stránce teoretické, ale i praktické.

Dítě v předškolním věku může mít jakýkoliv problém a nemusí se jednat přímo o šikanující nebo nevhodné chování. Důležité ovšem je začít problém řešit co nejdříve, a to nejen v mateřské škole, ale také v rodině.

„Škola by měla mít na zřeteli, že informovanost rodičů, jejich ovlivňování a vzájemné poznávání jsou důležitým předpokladem vzájemné komunikace a spolupráce. Vztahy mateřské školy s rodiči dětí ovlivňují výsledky pedagogické práce – zejména spokojenost a příznivý rozvoj dětí. K výraznému ovlivňování a upevňování těchto vztahů slouží společné akce pro děti a jejich rodiče.“⁶⁰

Můžeme říci, že šikanující chování vzniká vždy v určitém prostředí, a to v takovém, které je specifické určitým společenstvím nejen dětí, ale i dospělých. Mateřská škola je jedním z nich, kde se na vzniku nevhodného chování podílí hned několik faktorů, mezi které můžeme řadit nejen určitou toleranci k takovému jednání, ale také upřednostňování fyzické síly, neexistenci pevně daných pravidel v chování, málo komunikace, která je důsledkem nedůvěry vůči dospělým, užívání tělesného trestání jako výchovného prostředku.

Hlavním úkolem mateřské školy v oblasti prevence negativního chování je tedy zajištění takového přístupu k dětem, kdy ani jedno ze svěřených dětí nebude zvýhodňováno či znevýhodňováno, nebude žádným způsobem zesměšňováno nebo podceňováno. Ba naopak bude respektováno takové, jaké je, bude vědět, že v případě jakéhokoliv problému mu bude poskytnuta pomoc či podpora, bude výchovou vedeno k toleranci, ohleduplnosti a zdvořilosti. Mateřská škola by měla nenásilnou formou spolupracovat s rodinou dětí. Může také nasměrovat rodiče k optimálním výchovným postupům a principům.

---

⁶⁰ BEČVÁŘOVÁ, Z. *Současná mateřská škola a její řízení*. 1. vyd. Portál, 2003, s. 102.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Tato kapitola je věnována výzkumnému šetření a vychází z tématu bakalářské práce, kterým je šikana u dětí předškolního věku. Nejprve se zabývá metodologickou částí, ve které přibližuje nejen stanovené výzkumné cíle, vybranou metodu výzkumu či techniku, kterou byla data sbírána, ale také informace o výzkumném vzorku respondentů, přípravu a realizaci samotného výzkumu. Dále se věnuje analýze získaných dat a prezentaci výsledků a závěrů.

5.1 Cíl, metody výzkumu, stanovení hypotéz

Cíle výzkumu

Šikanování neboli úmyslné fyzické či psychické terorizování jednotlivce nebo kolektivu jedním nebo celou skupinou je společenským problémem nejen v České republice, ale i v zahraničí. Vyskytuje se v každém věkovém období člověka a zejména u dětí v předškolním období bychom si takových negativních jevů v chování měli daleko více všimnout a věnovat jim zvýšenou pozornost. Těmi, kdo by takové chování měli jako první zachytit, jsou rodiče a pedagogové v předškolních zařízeních. Z tohoto důvodu jsem si za cíl výzkumného šetření stanovila zjistit, jaká je míra povědomí rodičů dětí navštěvujících mateřské školy o výskytu šikany mezi takto malými dětmi. Zda se s šikanou u svých dětí již setkali, jaké jsou jejich zkušenosti a zda ví, jak tomuto negativnímu chování předcházet, jak jej řešit a na koho by se v případě potřeby obrátit.

Metody výzkumu

V společenských vědách se rozlišují dva základní typy výzkumného šetření a to výzkum kvalitativní a výzkum kvantitativní. V rámci této práce byla pro realizaci výzkumného šetření použita metoda kvantitativního výzkumu a to z důvodu získání většího počtu respondentů, tak aby byl výzkum co nejvíce relevantní.

„Kvantitativní výzkum využívá náhodné výběry, experimenty a silně strukturovaný sběr dat pomocí testů, dotazníků nebo pozorování. V dalším kroku získaná data analyzujeme statistickými metodami s cílem explorovat je, popisovat, případně ověřovat pravdivost našich představ o vztahu sledovaných proměnných.“⁶¹

---

⁶¹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 44.

Podstata kvantitativního výzkumu tedy spočívá v deduktivním přístupu k výzkumnému šetření, jehož podstatou je nalézt vztah mezi minimálně dvěma stanovenými proměnnými.⁶² Proces nalézání vztahů a souvislostí mezi stanovenými měřitelnými proměnnými pak pomáhá odpovědět na výzkumníkem stanovené cíle, tedy i na cíl výzkumu, který jsem si v rámci výzkumného šetření stanovila.

Kvantitativní metoda výzkumného šetření umožňuje použití zejména při zkoumání velkých skupin, aby výsledné šetření bylo co nejvíce reprezentativní a jeho výsledky následně zobecnit na populaci. Tato metoda poskytuje relativně rychlý a přímočarý sběr dat, přičemž data získaná při výzkumu jsou přesná a lze je vyjádřit numericky. K analýze získaných dat je možné využít výpočetní techniky, která postup zpracování značně usnadňuje, a výsledky pak lze posuzovat jako relativně nezávislé na osobě výzkumníka.⁶³

Formulace a stanovení hypotéz

„Hypotézou se rozumí předpoklad, tvrzení, podmíněný výrok o vztazích mezi dvěma či více proměnnými. Chápe se jako odpověď na výzkumnou otázku, musí být ověřitelná a měla by obsahovat dvě alternativy (platí – neplatí). Hypotézy tvoří základ kvantitativně orientovaných výzkumů.“⁶⁴

Cílem kvantitativně zaměřeného výzkumu je tedy testování hypotéz, které současně plní několik funkcí. Jsou testem, zda je možné výzkumné šetření vůbec provést, tj. zda je možné stanovené problémy vyjádřit jako vztah mezi proměnnými. Dále jsou významným prostředkem pro optimalizaci redukce informací, pomáhají výzkumníkovi při sběru jen těch informací, které zkoumaný problém ovlivňují, a jsou základním prvkem pro stanovení rozsahu výzkumu.⁶⁵ Formulace a stanovení hypotéz je nezbytným krokem každému výzkumu a také pojítkem mezi teorií a samotným výzkumem.

Hypotézy jsem stanovila na základě výzkumných otázek:

Uvědomují si rodiče předškolních dětí možný výskyt šikany v mateřských zařízeních?
Vyskytuje se šikana častěji v mateřské škole, která se nachází ve městě nebo naopak na vesnici?

⁶² HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 44.

⁶³ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 46-47.

⁶⁴ SKUTIL, M. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 60.

⁶⁵ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000, s. 85 – 88.

Je větší obeznámenost s problémem šikany u rodin s nižším vzděláním?

Pro samotné výzkumné šetření pak byly stanoveny tyto tři hypotézy:

H1 – Rodiče dětí, navštěvující mateřské školy, si neuvědomují možný výskyt problému šikany u dětí v předškolním věku.

H2 - Šikana se vyskytuje u dětí, které navštěvují mateřské školy ve městě častěji než u dětí, které navštěvují mateřské školy na vesnici.

H3 – Rodiny s nižším vzděláním jsou více obeznámeny s problémem šikany u dětí předškolního věku.

Technika sběru dat

„Výběr metody pro sběr dat se zakládá na požadovaném typu informace i na tom, od koho ji budeme získávat a za jakých okolností se tak bude dít. Volba metody se má řídit výzkumným problémem.“⁶⁶

Výzkumné šetření bylo realizováno pomocí dotazníku - jedné z nejčastěji užívaných technik pro získávání dat v kvantitativním výzkumu. Jde o techniku sběru dat, kterou je umožněno získávat požadovaná data pomocí písemně kladených otázek.

„Samotný dotazník je soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně.“⁶⁷

Pomocí formulovaných otázek v dotazníku se zjišťují jak tzv. tvrdá data, mezi které patří například osobní údaje, pohlaví, věk, vzdělání atd., tak i tzv. data měkká, což jsou například názory, postoje, zkušenosti apod. Otázky užívané v dotaznících mohou být nejen otevřené a uzavřené, ale i škálové. Na otázky uzavřené respondent odpovídá z nabízených možností, u otázek otevřených se očekává formulace odpovědi vlastními slovy respondenta a u otázek škálových respondent vyjadřuje svůj postoj pomocí posuzovací stupnice.⁶⁸

Za výhodu dotazníku lze považovat to, že se jedná o vysoce efektivní techniku, díky které lze v poměrně krátkém čase a poměrně snadno získat data od velkého počtu respondentů s vynaložením relativně malých nákladů. Výhodou je i anonymita, kterou výzkumník

⁶⁶ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 161.

⁶⁷ CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 163.

⁶⁸ VÍZDAL, F. *Techniky poznávání osobnosti*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2005, s. 35 – 36.

při svém šetření respondentům poskytuje. Nevýhodou se pak může stát neochota ze strany respondentů dotazník vyplnit a pochopitelně také nízké procento návratnosti.⁶⁹

Dotazník určený pro výzkumné šetření v rámci této bakalářské práce sestával z 16 otázek uzavřených a z 1 otázky otevřené. Byl sestaven tak, aby položené otázky byly jasné a srozumitelné, z časového hlediska pak jeho vyplnění nezabralo mnoho času a tím se snížilo riziko návratnosti. Na jaře roku 2014 byl proveden předvýzkum u deseti osob s cílem odhalit případné nedostatky zejména ve formulaci a srozumitelnosti výzkumných otázek. Po připomínkách respondentů a menších úpravách zejména po stránce stylistické bylo samotné výzkumné šetření realizováno v průběhu měsíce září roku 2014. Konečná podoba dotazníku, na základě kterého bylo výzkumné šetření realizováno, je přílohou č. 1 této bakalářské práce.

5.2 Výběr respondentů

Dotazník byl určen rodičům dětí navštěvujících předškolní zařízení v okrese Vyškov, mezi které byl rozšířen v písemné podobě prostřednictvím ředitelů a pedagogů působících v těchto zařízeních. Rozdáno bylo 150 kusů dotazníků, zpět se vrátilo 95 kusů. Návratnost dotazníků byla 63,3%. Všechny dotazníky byly vyplněny správně dle uvedených pokynů v úvodu každého dotazníku. Zpracováno tedy bylo všech 95 dotazníků.

Respondenti byly v úvodu dotazníku seznámeny s tím, že je zcela anonymní a získané výsledky budou použity výlučně jen pro zpracování této bakalářské práce.

Získaný výzkumný vzorek je příliš malý, tudíž jeho výsledky nelze zobecnit a jsou tedy platné pouze pro výzkumné šetření v rámci této práce.

5.3 Vlastní výzkum

Dotazníky jsem se snažila distribuovat mezi respondenty, v rámci možností, osobně, ale také prostřednictvím ředitelek mateřských škol a pedagogů v těchto zařízeních působících. Předpokládala jsem tak větší pravděpodobnost spolupráce respondentů. V úvodu každého dotazníku byly uvedeny informace, čeho se dotazník týká, čím se zabývá, co je cílem výzkumu a také podrobné pokyny jak jej vyplnit.

---

⁶⁹ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. 3.vyd. Praha: Karolinum, 2000, s. 141.

Výsledky získané výzkumem jsou vyhodnoceny pomocí absolutní četnosti (počet respondentů) a relativní četnosti (počet respondentů v %). Výsledky výzkumných otázek, uzavřených i otevřených otázek, jsou pro větší přehlednost uvedeny ve formě tabulek a grafů s doplněným slovním komentářem. Otevřená otázka, která se v dotazníku vyskytovala jen jedna, byla podrobena obsahové analýze a nejčastější odpovědi byly uvedeny v přehledu.

5.4 Analýza a prezentace výsledků výzkumu

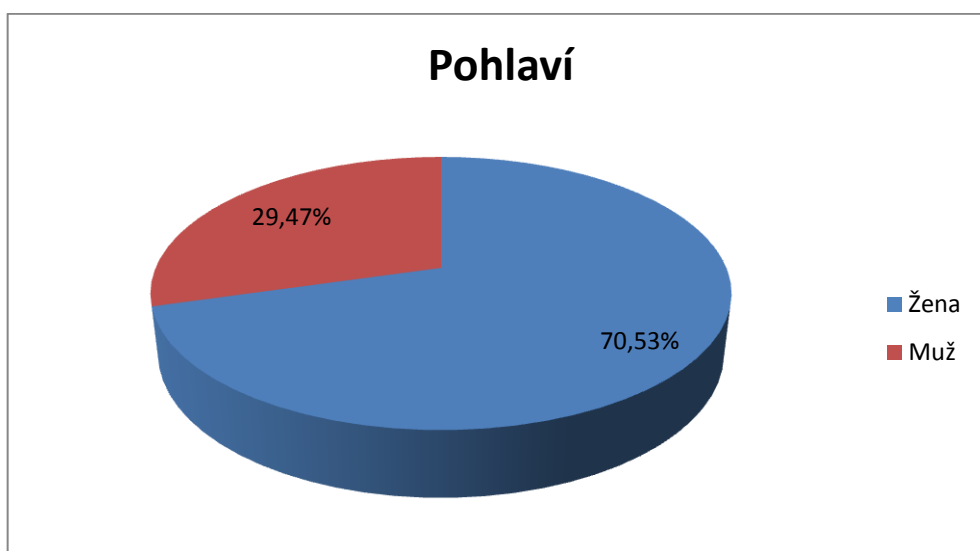
Otázka č. 1 Pohlaví

První otázka zjišťovala pohlaví respondentů, tedy zda jde o matku či otce dítěte. S ohledem na to, že dotazníky byly směřovány k rodičům dětí navštěvujících mateřské školy, očekávala jsem větší počet respondentů ze strany matek, což se mi potvrdilo, neboť převážná část výchovy dítěte spočívá na matce, která jej do mateřské školy vodí a v mnoha případech i vyzvedává. Z celkového počtu dotazovaných bylo právě 67 žen a pouze 28 mužů.

Tabulka č. 1 Pohlaví:

Odpověď	Počet respondentů	Počet respondentů (%)
Žena	67	70,53%
Muž	28	29,47%

Graf č. 1 Pohlaví

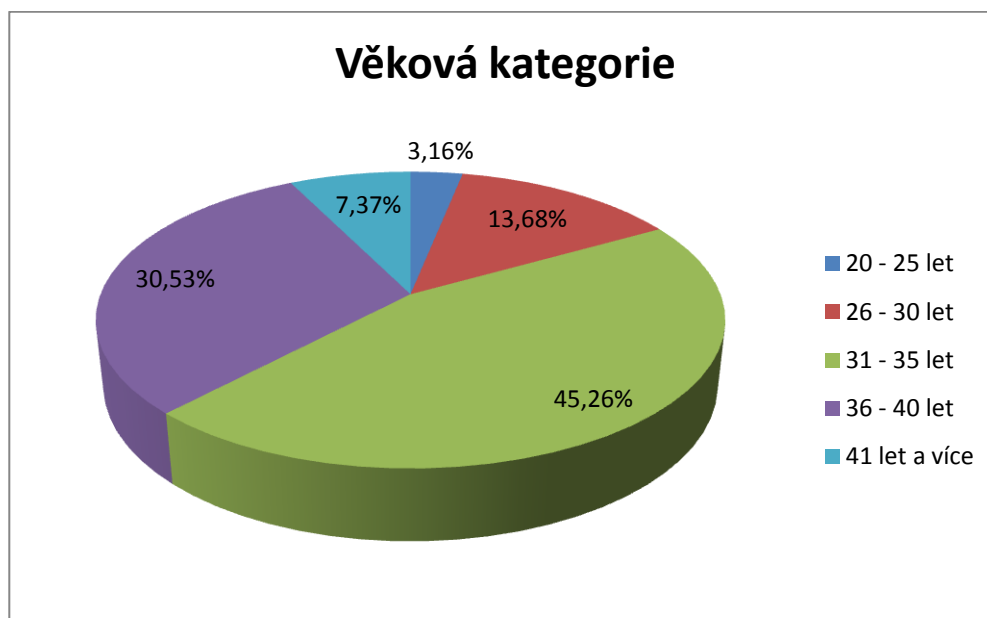
Otázka č. 2 Věková kategorie

V této otázce byli respondenti dotazováni na věkovou kategorii. Byl jim nabídnut výběr z pěti časových rozpětí a do jednoho z nich se měli zařadit. Největší počet respondentů, tedy 43, je zastoupeno ve věkové kategorii 31 – 35 let. Dále následuje věková kategorie 36 – 40 let s počtem respondentů 29, věková kategorie 26 – 30 let s počtem respondentů 13. Druhou nejméně zastoupeno věkovou kategorií je 41 a více let, kde bylo 7 respondentů a nejméně pak u věkové kategorie 20 – 25 let, kde byli respondenti pouze 3.

Tabulka č. 2 Věková kategorie:

Odpověď	Počet respondentů	Počet respondentů (%)
20 – 25 let	3	3,16 %
26 – 30 let	13	13,68 %
31 – 35 let	43	45,26 %
36 – 40 let	29	30,53%
41 let a více	7	7,37%

Graf č. 2 Věková kategorie

Otázka č. 3 Dosažené vzdělání

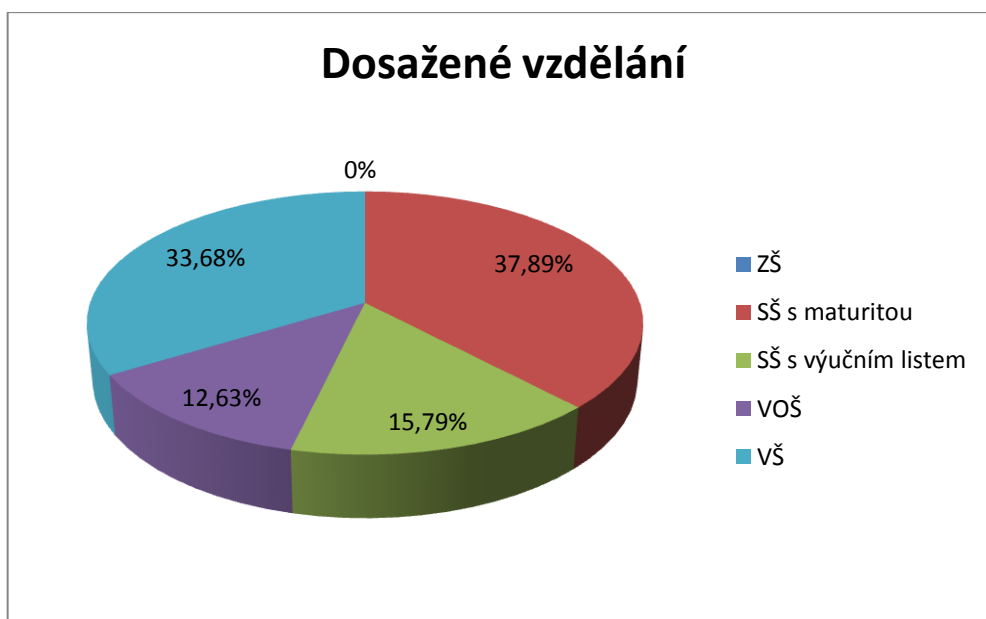
Třetí otázka v pořadí měla zmapovat jaké je nejvyšší dosažené vzdělání u dotazovaných respondentů. Z pěti nabídnutých možností nejvíce respondentů označilo za nejvyšší

dosažené vzdělání SŠ s maturitou v počtu 36. Druhou nejvíce zastoupenou odpovědí pak bylo VŠ vzdělání s počtem 32. SŠ vzdělání s výučním listem a VOŠ vzdělání je zastoupeno 15 a 12 respondenty. Možnost dosaženého vzdělání pouze ZŠ nevybral ani jeden z respondentů.

Tabulka č. 3 Dosažené vzdělání:

Odpověď	Počet respondentů	Počet respondentů (%)
ZŠ	0	0,00%
SŠ s maturitou	36	37,89%
SŠ s výučním listem	15	15,79%
VOŠ	12	12,63%
VŠ	32	33,68%

Graf č. 3 Dosažené vzdělání

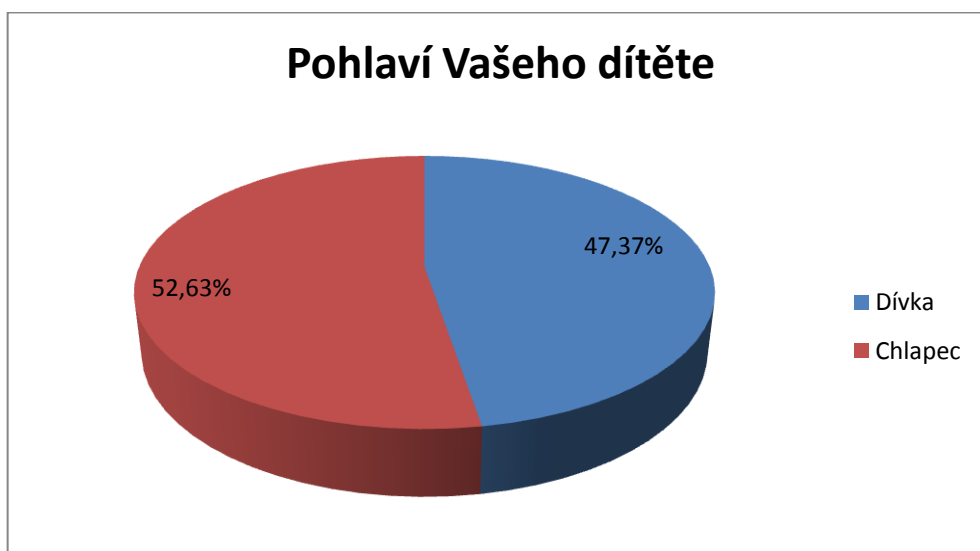
Otázka č. 4 Pohlaví Vašeho dítěte

Touto otázkou byli respondenti dotazováni na pohlaví jejich dítěte. Možnost, že jejich dítě navštěvující mateřské zařízení, je dívka označilo 45 respondentů, chlapce pak 50 respondentů.

Tabulka č. 4 Pohlaví Vašeho dítěte:

Odpověď	Počet respondentů	Počet respondentů (%)
Dívka	45	47,37%
Chlapec	50	52,63%

Graf č. 4 Pohlaví Vašeho dítěte

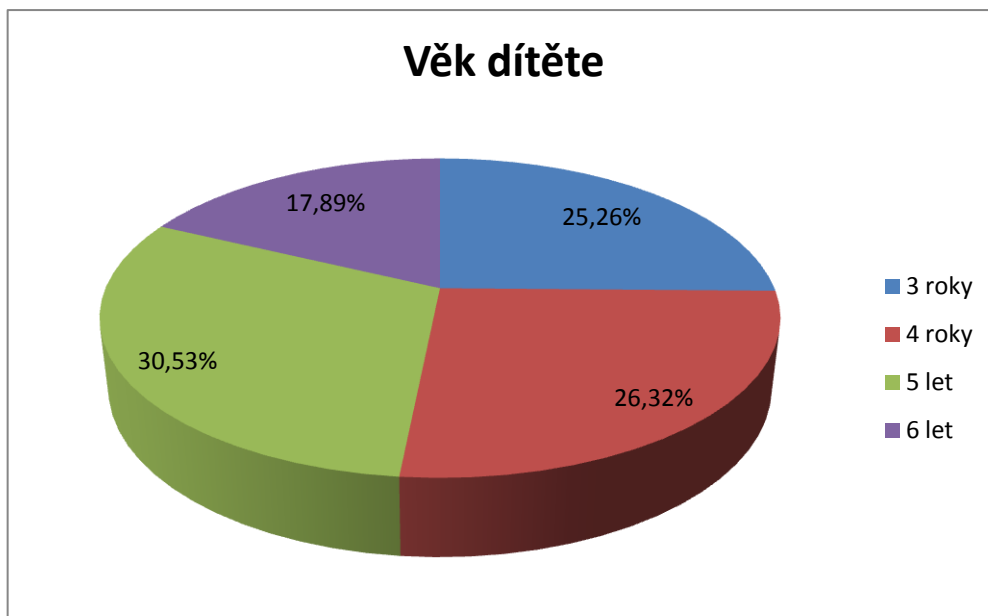
Otázka č. 5 Věk dítěte

Pátá otázka u respondentů zjišťovala, výběrem ze čtyř možností, věk jejich dítěte. Největší počet respondentů označilo, že jejich dítěti je právě 5 let, a to v počtu 29. Zvolená odpověď, že jejich dítě má 4 roky, bylo zaznamenáno u 25 respondentů a 3 roky pak uvedlo 24 respondentů. Nejnižší počet odpovědí, tedy 17, bylo u výběru možnosti věku dítěte 6 let.

Tabulka č. 5 Věk dítěte:

Odpověď	Počet respondentů	Počet respondentů (%)
3 roky	24	25,26%
4 roky	25	26,32%
5 let	29	30,53%
6 let	17	17,89%

Graf č. 5 Věk dítěte

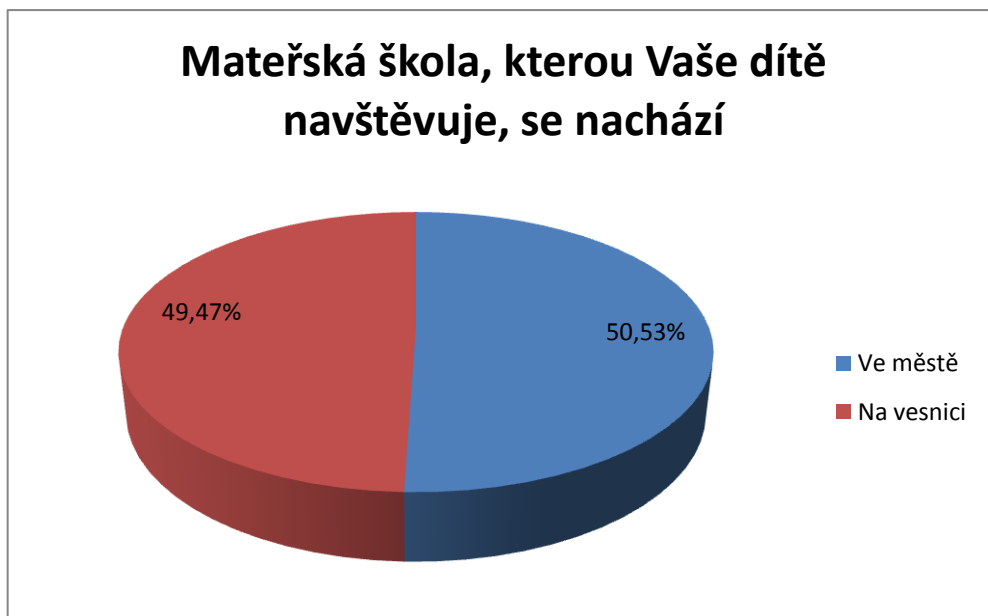
Otázka č. 6 Mateřská škola, kterou Vaše dítě navštěvuje, se nachází

Šestá otázka měla zmapovat umístění mateřské školy, které dítě respondenta navštěvuje. Z celkového počtu 95 dotazovaných respondentů uvedlo možnost odpovědi, umístění mateřské školy ve městě, celkem 48. Mateřskou školu, která se nachází na vesnici, navštěvuje celkem 47 dětí dotazovaných respondentů.

Tabulka č. 6 Mateřská škola, kterou Vaše dítě navštěvuje, se nachází:

Odpověď	Počet respondentů	Počet respondentů (%)
Ve městě	48	50,53%
Na vesnici	47	49,47%

Graf č. 6 Mateřská škola, kterou Vaše dítě navštěvuje, se nachází:

Otázka č. 7 Co si představujete pod pojmem šikana?

Tato otázka byla z celého dotazníkového šetření jediná otevřená. Od respondentů se očekávala odpověď jejich vlastními slovy na položenou otázku, tedy co si sami představují pod pojmem šikana. Zda vůbec mají či nemají představu o jednání, které lze šikanou nazvat. Mezi nejčastější výrazy, které respondenti uváděli, je fyzické a psychické napadání, nátlak, ponižování, zesměšňování, týrání, vyhrožování, ubližování, bití apod. Na základě uvedených odpovědí je tedy možné konstatovat, že všichni dotazovaní respondenti mají určité povědomí o tom, co je možné pod pojem šikana zahrnout, o jaké chování se jedná a jaké mohou být následky takového jednání. Pro příklad uvádím několik odpovědí. Celkový výčet všech odpovědí je uveden v příloze č. 2.

Co si tedy dotazovaní respondenti představují pod pojmem šikana? (uvedeno 10 příkladů odpovědí)

- Šikana je narušení psychiky dítěte. Šikanované dítě se pak hůře začleňuje do kolektivu.
- Když je jeden člověk – dítě nuceno k něčemu, co nechce dělat.
- Omezování lidské osoby, záměrné působení fyzické bolesti a psychické tyranie, ubližování, ponižování.

- Fyzický nebo psychický nátlak, omezování osobní svobody, utlačování, vyřazení z kolektivu.
- Ublíživání, vyčlenění z kolektivu, nadávání, posmívání.
- Jakékoliv vymezování jednoho dítěte vůči druhému z pozice síly/moci.
- Spiknutí ostatních dětí proti jedinci a neustálé napadání, výsměchy, štípání.
- Bití, napadání, tahání, kopání a slovní agrese, vysmívání.
- Útlak jednotlivce početnější skupinou vrstevníků, přičemž utlačovaný jedinec vesměs vykazuje vlastnosti nebo schopnosti mimo standard.
- Ublíživání, zastrašování jiného dítěte, fyzické útoky, poškozování, nadávky, pomluvy, ponižování.

Při vyhodnocování odpovědí respondentů, jsem se setkala i s odpovědí jednoho respondenta, který uvedl: „*Neumím si představit pojem šikana u takhle malých dětí.*“ Jiný respondent zase odpověděl: „*Starší ukazuje svou sílu a bije mladší, slabší a menší. Buď jde o hračku, nebo také jen tak. Vedení školky neudělá nic. Naučil jsem své děti nebát se a bránit.*“

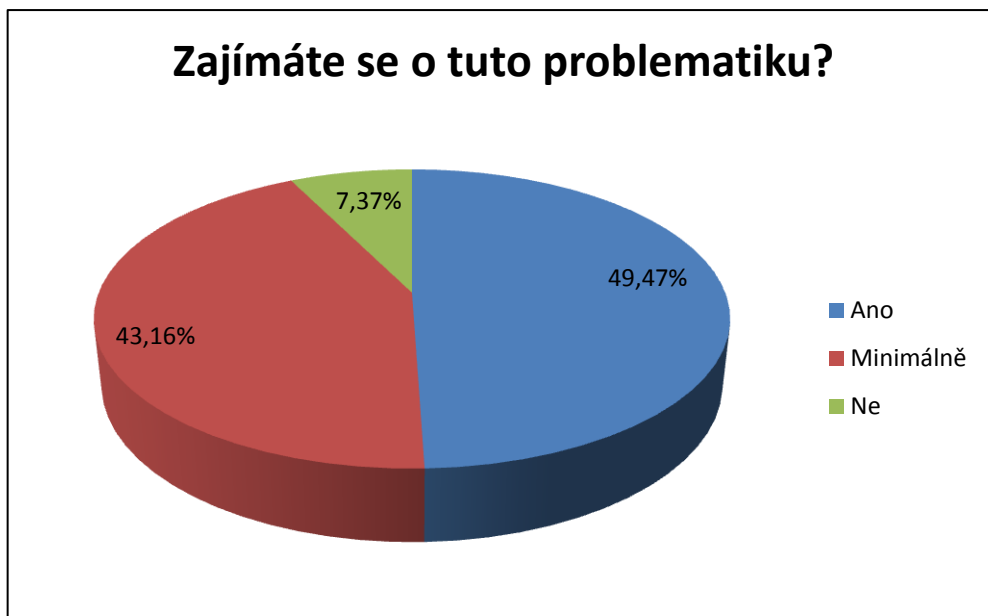
Otázka č. 8 Zajímáte se o tuto problematiku?

Touto otázkou byl u respondentů mapován zájem o problematiku šikany. Výběrem jedné ze tří uvedených odpovědí měli uvést, do jaké míry se o tuto problematiku zajímají. Odpověď ano na položenou otázku uvedlo celkem 47 respondentů. Minimálně se o tuto problematiku zajímá 41 respondentů. Z celkového počtu dotazovaných se pak o problematiku vůbec nezajímá, tedy uvedlo odpověď ne, 7 respondentů.

Tabulka č. 7 Zajímáte se o tuto problematiku?

Odpověď	Počet respondentů	Počet respondentů (%)
Ano	47	49,47%
Minimálně	41	43,16%
Ne	7	7,37%

Graf č. 7 Zajímáte se o tuto problematiku?

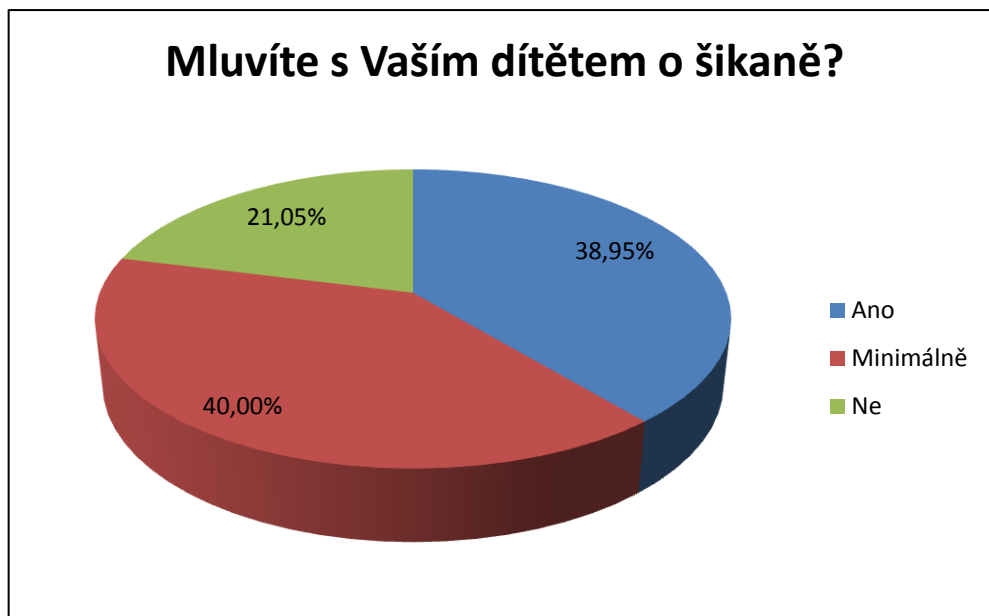
Otázka č. 9 Mluvíte s Vaším dítětem o šikaně?

Devátá otázka mapovala to, zda dotazovaní respondenti se svými dětmi o šikaně a jejími projevy a následky hovoří. Stejně jako u předcházející otázky byla odpověď umožněna zvolením výběru jedné ze tří uvedených variant. Kladně na tuto otázku odpovědělo celkem 37 respondentů z celkového počtu 95. Částečně nebo minimálně se svými dětmi o této problematice hovoří 38 respondentů. Zápornou variantu odpovědi uvedlo celkem 20 respondentů.

Tabulka č. 8 Mluvíte s Vaším dítětem o šikaně?

Odpověď	Počet respondentů	Počet respondentů (%)
Ano	37	38,95%
Minimálně	38	40,00%
Ne	20	21,05%

Graf č. 8 Mluvíte s Vaším dítětem o šikaně?

Otázka č. 10 Setkali jste se s šikanou popř. s podezřením na šikanu v průběhu docházky Vašeho dítěte do mateřské školy?

Touto otázkou bylo u respondentů zjišťováno, zda se s šikanou nebo s podezřením na tento jev již setkali a to v průběhu docházky jejich dítěte do mateřské školy. Z celkového počtu dotazovaných respondentů uvedlo zápornou variantu odpovědi, tedy ne, 74. Ve 21 případech se respondenti se šikanou nebo podezřením na šikanu již setkali.

Tabulka č. 9 Setkali jste se s šikanou popř. s podezřením na šikanu v průběhu docházky Vašeho dítěte do mateřské školy?

Odpověď	Počet respondentů	Počet respondentů (%)
Ano	21	22,11%
Ne	74	77,89%

Graf č. 9 Setkali jste se s šikanou popř. podezřením na šikanu v průběhu docházky Vašeho dítěte do mateřské školy?

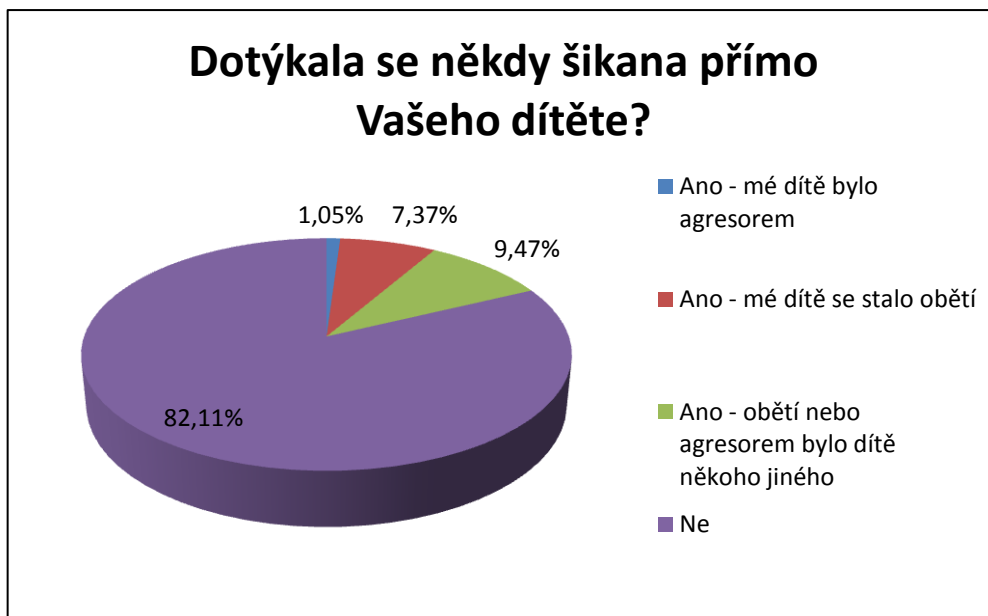
Otázka č. 11 Dotýkala se někdy šikana přímo Vašeho dítěte?

Tato otázka částečně navazuje na otázku č. 10, kde byli respondenti dotazováni, zda se již setkali s šikanou či podezřením na ni v průběhu docházky jejich dítěte do mateřské školy. Cílem této otázky pak bylo zmapovat, zda bylo dítě respondenta aktérem šikany, ať už agresorem nebo obětí, popřípadě, zda se respondenti vůbec setkali s tím, že aktérem bylo jiné dítě než jejich vlastní. Na výběr dostali respondenti ze čtyř možných variant odpovědí. Nejčastější odpověď byla ne v počtu 78, tedy šikana se nikdy přímo nedotýkala jejich dítěte. S případem, kdy obětí nebo agresorem bylo dítě někoho jiného, se setkalo celkem 9 respondentů. Odpověď ano, obětí šikany se stalo mé dítě, bylo 7 a agresorem šikany pak bylo jen 1 dítě respondenta z celkového počtu 95 dotazovaných.

Tabulka č. 10 Dotýkala se někdy šikana přímo Vašeho dítěte?

Odpověď	Počet respondentů	Počet respondentů (%)
Ano – mé dítě bylo agresorem	1	1,05%
Ano – mé dítě se stalo obětí	7	7,37%
Ano – obětí nebo agresorem bylo dítě někoho jiného	9	9,47%
Ne	78	82,11%

Graf č. 10 Dotýkala se někdy šikana přímo Vašeho dítěte?

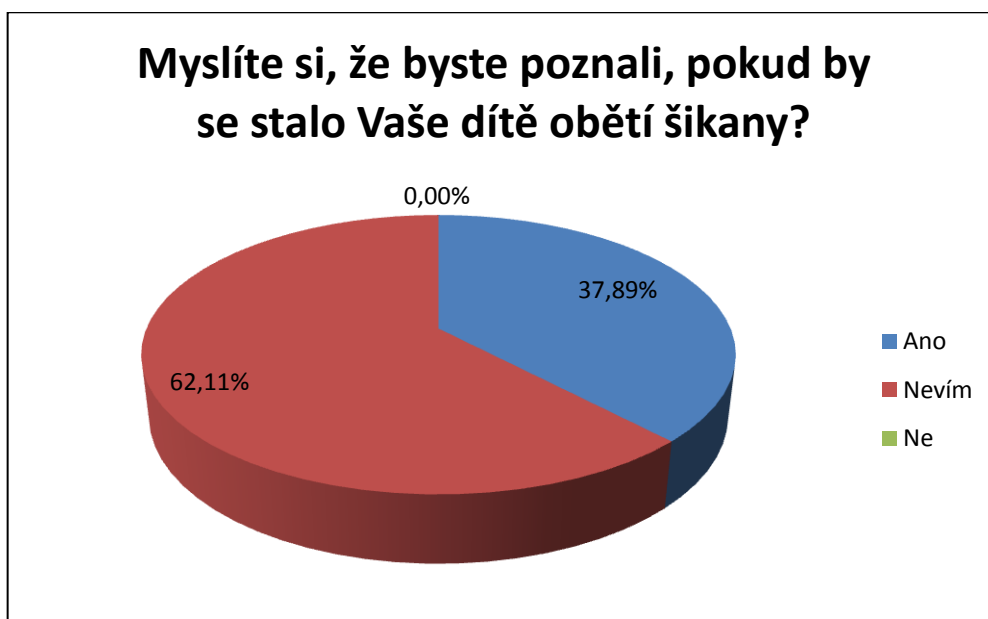
Otázka č. 12 Myslíte si, že byste poznali, pokud by se stalo Vaše dítě obětí šikany?

Cílem této otázky bylo zjistit, zda by respondenti na svém dítěti poznali, že se stalo obětí šikany. Výběrem ze tří možností odpovědi měli respondenti uvést, zda by poznali, že se jejich dítě stalo obětí šikany či nikoli. Byla nabídnuta i varianta odpovědi nevím, kam se zařadilo nejvíce respondentů, tedy 59 s celkového počtu dotazovaných. 36 respondentů si myslí, že by na svém dítěti poznali, že se stalo obětí šikany. Záporně, neodpověděl ani jeden z dotazovaných.

Tabulka č. 11 Myslíte si, že byste poznali, pokud by se stalo Vaše dítě obětí šikany?

Odpověď	Počet respondentů	Počet respondentů (%)
Ano	36	37,89%
Nevím	59	62,11%
Ne	0	0,00%

Graf č. 11 Myslíte si, že byste poznali, pokud by se stalo Vaše dítě obětí šikany?

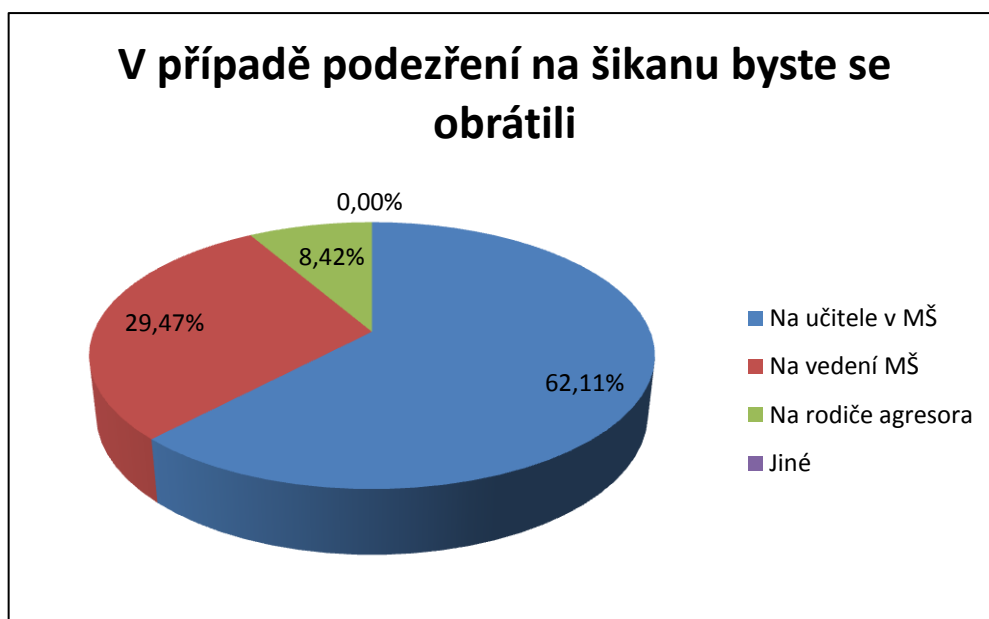
Otázka č. 13 V případě podezření na šikanu byste se obrátili

Třináctou otázkou byla mapována skutečnost, na koho by se rodiče – respondenti obrátili v případě, že by měli podezření na šikanu. Na výběr měli ze čtyř variant odpovědí. U poslední nabízené varianty mohl každý respondent dopsat vlastní názor, avšak nebyla zaznamenána ani jedna odpověď. Nejvíce respondentů, v počtu 59, by se s podezřením na šikanu obrátilo přímo na učitele v mateřské škole. 28 respondentů by toto podezření řešilo přímo s vedením předškolního zařízení. Z celkového počtu 95 dotazovaných by se 8 obrátilo přímo na rodiče agresora a snažilo by se to vyřešit s nimi.

Tabulka č. 12 V případě podezření na šikanu byste se obrátili:

Odpověď	Počet respondentů	Počet respondentů (%)
Na učitele v MŠ	59	62,11%
Na vedení MŠ	28	29,47%
Na rodiče agresora	8	8,42%
Jiné	0	0,00%

Graf č. 12 V případě podezření na šikanu byste se obrátili:

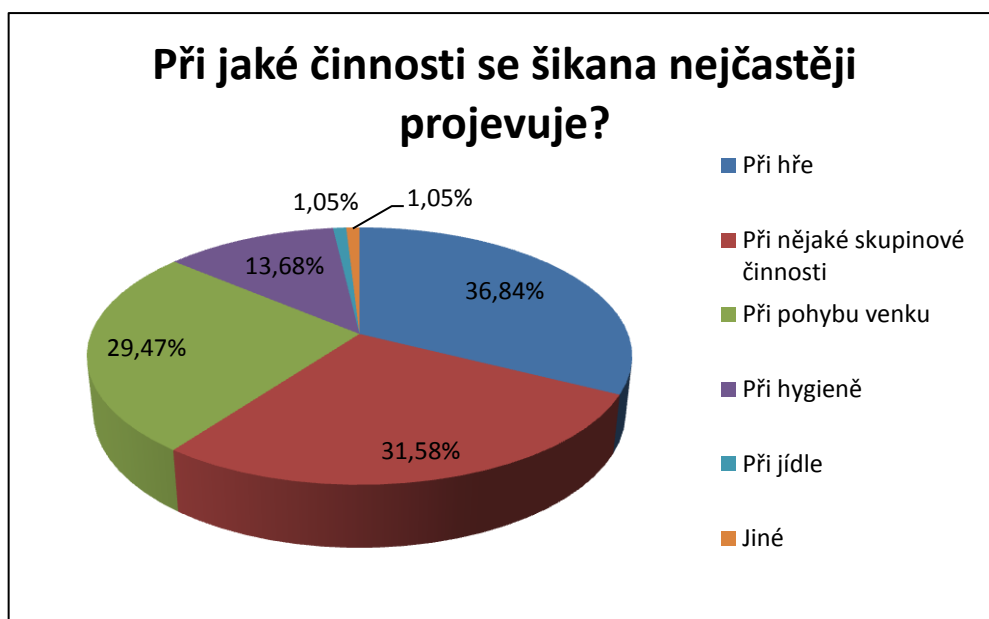
Otázka č. 14 Při jaké činnosti se nejčastěji šikana projevuje?

Touto otázkou byla zjišťována činnost, u které se šikana nejčastěji projevuje. Výběrem jedné možnosti z šesti nabízených odpovědí měli uvést tu činnost, u které si myslí, že je právě tou nejčastější, kde se šikana projevuje. Nejvíce byla respondenty zvolena nabízená odpověď při hře, což si myslí celkem 35 z dotazovaných. 30 respondentů se pak domnívá, že nejčastěji se šikana projevuje při nějaké skupinové činnosti. Pohyb venku pak považuje 28 respondentů za častou činnost, při které se šikana projevuje. Názor na projev šikany při hygieně zastává 13 respondentů, při jídle pak 1 respondent. Variantu odpovědi jiné zvolila jedna respondentka a uvedla odpověď – pokaždé když k tomu má agresor možnost.

Tabulka č. 13 Při jaké činnosti se šikana nejčastěji projevuje?

Odpověď	Počet respondentů	Počet respondentů (%)
Při hře	35	36,84%
Při nějaké skup. činnosti	30	31,58%
Při pohybu venku	28	29,47%
Při hygieně	13	13,68%
Při jídle	1	1,05%
Jiné	1	1,05%

Graf č. 13 Při jaké činnosti se šikana nejčastěji projevuje?

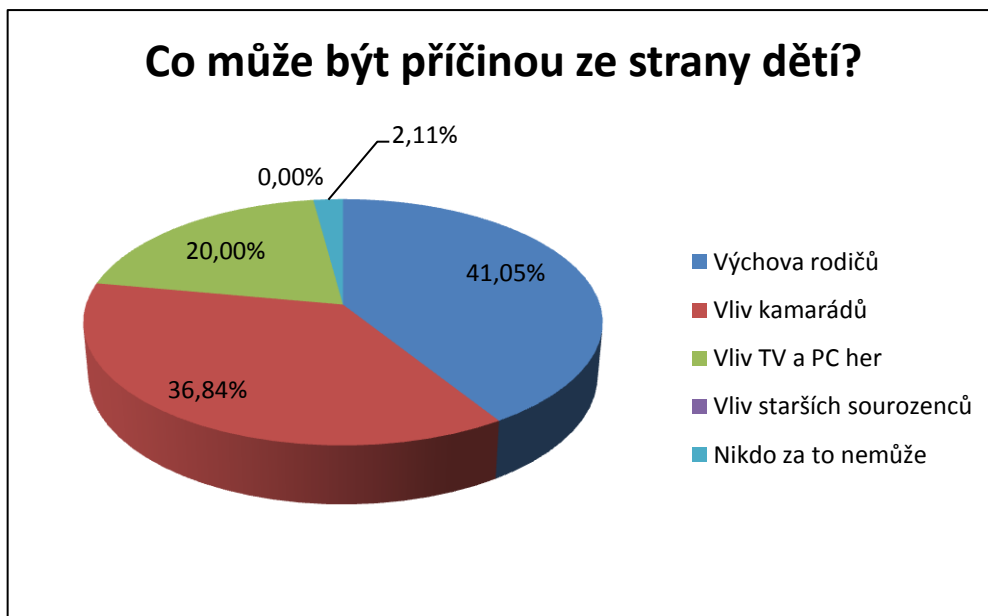
Otázka č. 15 Co může být příčinou šikany ze strany dětí?

Patnáctou otázkou v pořadí byl mapován názor respondentů na to, co je příčinou šikany ze strany dětí. Uvedeno bylo pět variant odpovědí, a to, že příčinou může být výchova rodičů, vliv kamarádů, vliv TV a PC her, vliv starších sourozenců nebo odpověď, že za to nikdo nemůže. Nejčastější odpovědí, byla varianta odpovědi – výchova rodičů, což potvrdilo celkem 39 respondentů z 95 dotazovaných. Druhou pak byla varianta, kdy příčinou šikany je vliv kamarádů, s čímž se ztotožňuje 35 respondentů. Vliv TV a PC her považuje za příčinu šikany 19 respondentů. 2 dotazovaní si myslí, že za příčiny vzniku šikany nikdo nemůže. S variantou odpovědi, že za příčiny vzniku šikany může vliv starších sourozenců, se neztotožnil ani jeden z dotazovaných respondentů.

Tabulka č. 14 Co může být příčinou šikany ze strany dětí?

Odpověď	Počet respondentů	Počet respondentů (%)
Výchova rodičů	39	41,05%
Vliv kamarádů	35	36,84%
Vliv TV a PC her	19	20,00%
Vliv starších sourozenců	0	0,00%
Nikdo za to nemůže	2	2,11%

Graf č. 14 Co může být příčinou šikany ze strany dětí?

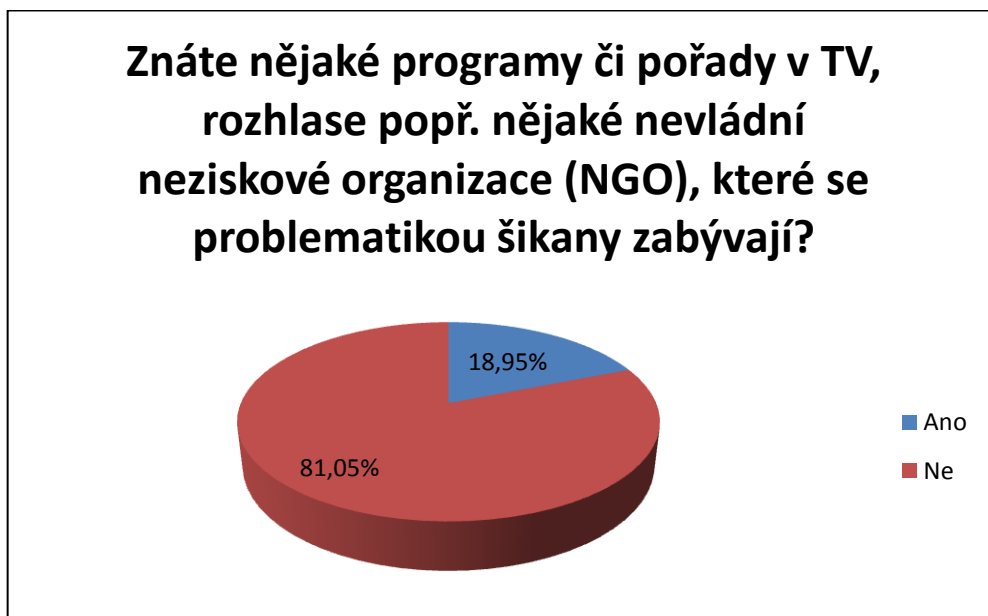
Otázka č. 16 Znáte nějaké programy či pořady v TV, rozhlase, popř. nevládní neziskové organizace (NGO), které se zabývají problematikou šikany?

Tato otázka zjišťovala u respondentů povědomí o programech či pořadech jak v TV tak v rozhlase popř. zda znají nějaké nevládní neziskové organizace, které se problematikou šikany zabývají. Na výběr byly dvě možné odpovědi, a to ano nebo ne. Větší zastoupení odpovědí respondentů bylo u záporné varianty, tedy ne, kterou zvolilo celkem 77 dotazovaných. Kladná odpověď pak byla zvolena 18 respondenty.

Tabulka č. 15 Znáte nějaké programy či pořady v TV, rozhlase popř. nějaké nevládní neziskové organizace (NGO), které se problematikou šikany zabývají?

Odpověď	Počet respondentů	Počet respondentů (%)
Ano	18	18,95%
Ne	77	81,05%

Graf č. 15 Znáte nějaké programy či pořady v TV, rozhlase popř. nějaké nevládní neziskové organizace (NGO), které se problematikou šikany zabývají?

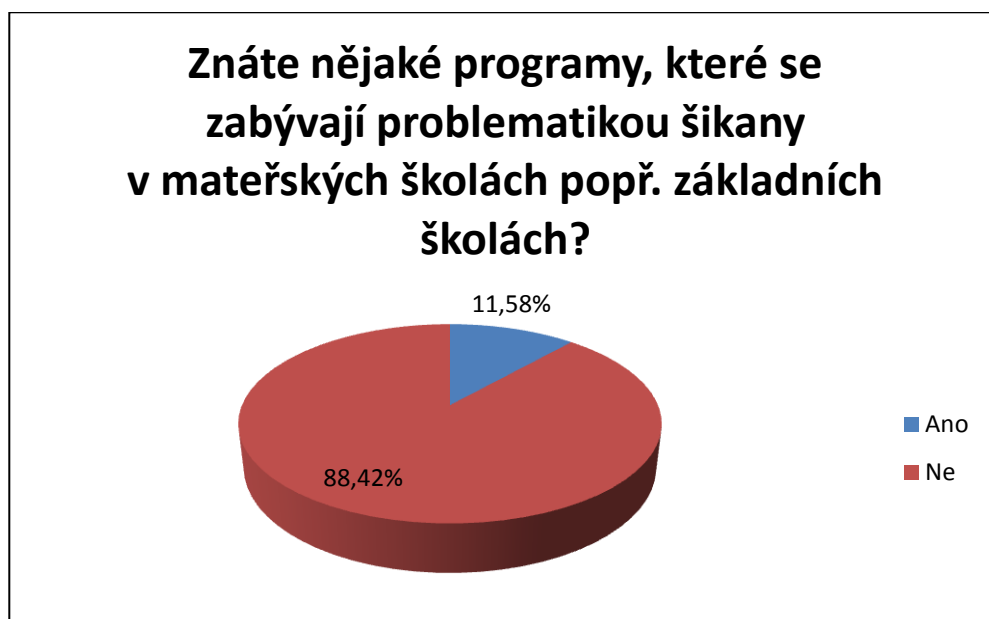
Otázka č. 17 Znáte nějaké programy, které se zabývají problematikou šikany v mateřských školách popř. základních školách?

Cílem této otázky bylo zmapovat povědomí respondentů o programech, které se zabývají problematikou šikany v mateřských školách popř. ve školách základních. Na výběr byly opět dvě varianty odpovědí – ano a ne. Častěji vybranou odpovědí byla záporná varianta, kterou uvedlo celkem 84 respondentů. Kladná odpověď byla respondenty uvedena v 11 případech.

Tabulka č. 16 Znáte nějaké programy, které se zabývají problematikou šikany v mateřských školách popř. základních školách?

Odpověď	Počet respondentů	Počet respondentů (%)
Ano	11	11,58%
Ne	84	88,42%

Graf č. 16 Znáte nějaké programy, které se zabývají problematikou šikany v mateřských školách popř. základních školách?

Ověření hypotéz

H1 – Rodiče dětí, navštěvující mateřské školy, si neuvědomují možný výskyt problému šikany u dětí v předškolním věku.

K ověření H1 se vztahovala otázka č. 10. Z celkového počtu 95 dotazovaných respondentů, se se šikanou nebo podezřením na šikanu setkalo pouze 21 respondentů, což představuje 22,11 %. Naopak 74 respondentů, tj. 77,89%, se se šikanou ani podezřením na takové chování nesetkalo. Na základě uvedených výsledků, se se šikanou nebo s podezřením na šikanu se dotazovaní respondenti spíše nesetkali, proto si výskyt tohoto jevu u dětí v předškolním věku neuvědomují.

Hypotéza se potvrdila.

H2 – Šikana se vyskytuje u dětí, které navštěvují mateřské školy ve městě častěji než u dětí, které navštěvují mateřské školy na vesnici.

Tato hypotéza byla vyhodnocena na základě odpovědí na otázky č. 6 a 10. Z vyhodnocených výsledků lze dovodit, že z celkového počtu 47 dotazovaných respondentů uvedlo 7 z nich, tj. 14,89%, že se se šikanou v mateřské škole na vesnici

již setkala. Naproti tomu ze 48 respondentů odpovědělo celkem 14, že se již se šikanou v mateřské škole ve městě setkala, tj. 29,16%. Na základě uvedených výsledků lze říci, že šikana se častěji vyskytuje mezi předškolními dětmi, které navštěvují mateřské školy ve městě.

Hypotéza se potvrdila.

H3 – Rodiny s nižším vzděláním jsou více obeznámeny s problémem šikany u dětí předškolního věku.

Z celkového počtu dotazovaných respondentů bylo s vyšším vzděláním celkem 44, určitou zkušenost má 8 z nich, což činí 18,18%. Z 51 respondentů s nižším vzděláním se pak se šikanou setkali jen 4, což představuje pouze 7,8%. Na základě výše uvedených výsledků jsou více obeznámeni s problematikou šikany respondenti s vyšším vzděláním.

Hypotéza se nepotvrdila.

Vyhodnocením výsledků výzkumného šetření byly získány informace, které vypovídají a poukazují na fakt, že šikana se u dětí v předškolních zařízeních v určité formě vyskytuje. Lze tedy konstatovat, že rodiče dětí ve věku tři až šest let si výskyt šikany v mnoha případech neuvědomují, ale jsou i tací, kteří se šikanou již setkali, tento problém nenechávají bez povšimnutí a věnují mu zvýšenou pozornost. Za faktor, který se nejvíce podílí na vzniku takového jednání, považují výchovu v rodině a také vliv TV a PC her. Rodiče mají určitou představu, na koho se při podezření obrátit a dle odpovědí se o tuto problematiku zajímají a se svými dětmi o šikaně hovoří.

ZÁVĚR

Tématem této bakalářské práce byla šikana u dětí předškolního věku. Dle mého názoru je šikana problémem, který je v mnoha případech přehlížen a zlehčován nejen ze strany veřejnosti, ale v některých případech i samotnými pedagogickými pracovníky. Mezi dětmi předškolního věku tedy není šikana až tak závažným a častým problémem jak je tomu u dětí starších, školou povinných, avšak je nutné tomuto problému věnovat dostatečnou pozornost a nijak jej nezlehčovat.

Cílem teoretické části bakalářské práce bylo zejména definovat pojem šikana. Blíže se seznámit nejen s touto problematikou, ale také s pojmy, které s ní úzce souvisí. S jejími možnými příčinami, znaky nebo projevy, ale také s vhodnými způsoby, jak tomuto jevu předcházet. Cílem praktické části a výzkumného šetření bylo prokázat, jaké mají rodiče dětí navštěvující předškolní zařízení povědomí o tak závažném a ožehavém tématu, kterým šikana nepochybně je, a současně také na tento jev upozornit. Domnívám se, že cíle, které jsem si stanovila, se mi podařilo splnit.

V této práci spatřuji i osobní přínos. Studium odborné literatury a dalších zdrojů mi přineslo nejen více informací a hlubší vhled do problematiky šikanování, ale také lepší orientaci se v tom, proč takové jednání vzniká, co je jeho možným původcem a jak vhodně a účelně tomuto jevu předcházet. Za nejdůležitější považuji nutnost si uvědomit, jaké místo v celé problematice zaujímá právě prevence. Každý rodič by měl mít na paměti, jak se chová a jedná, jakým vzorem pro své dítě je. Výzkumným šetřením jsem si jen potvrdila vlastní domněnku, že rodiče předškolních dětí si zcela neuvědomují, že šikana může ohrožovat už i děti v mateřských zařízeních. O tuto problematiku se v mnoha případech nezajímají a celkově problém šikany nijak zvlášť neřeší.

Výběrem tématu pro bakalářskou práci jsem si rozšířila znalosti o problematice šikany a pojmů, které s ní úzce souvisí. Umožnila mi uvědomit si, že šikana není jen záležitostí dětí starších, ale dotýká se i dětí v předškolním věku. Doufám tedy, že tato práce bude nejen cenným přínosem pro ostatní čtenáře, kteří se budou chtít s danou problematikou blíže seznámit, ale také pro rodiče, kteří budou hledat odpověď, proč právě jejich dítě se stalo obětí šikany. Vzhledem k tomu, že mateřské školy, kde výzkum probíhal, projevíly zájem o výsledky šetření, bude práce v těchto zařízeních prezentována. Dle výsledků výzkumného šetření pak mohou mateřské školy reagovat a zaměřit se na preventivní opatření. Zároveň mohou navázat i spolupráci s rodiči a dohromady tak co nejvíce omezit

jev šikany v předškolních zařízeních a kolektivu. Bakalářská práce stejně i studium sociální pedagogiky mě obohatilo a věřím, že mi bude přínosem v mém budoucím uplatnění.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 101 s. ISBN 80-717-8808-2.
- [2] BEČVÁŘOVÁ, Zuzana. *Současná mateřská škola a její řízení*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 154 s. ISBN 80-717-8537-7.
- [3] ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1.vyd. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1998, 204 s. ISBN 80-902-6141-8.
- [4] DEISLER, Hans Herbert. *Každodenní problémy v mateřské škole: pomoc pro učitelky a rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994, 108 s. ISBN 80-717-8010-3.
- [5] DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
- [6] ELLIOTT, Michele. *Jak ochránit své dítě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, 173 s. ISBN 80-717-8034-0.
- [7] FIELDOVÁ, Evelyn M. *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2009, 311 s. ISBN 978-802-4911-762.
- [8] HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 774 s. ISBN 80-717-8303-X.
- [9] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- [10] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [11] KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, 255 s. ISBN 80-717-8513-X.
- [12] KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, 332 s. ISBN 978-807-3678-715.
- [13] KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 127 s. ISBN 80-717-8123-1.
- [14] KOLÁŘ, Michal. *Šikana v mateřské škole: diferenciální diagnostika – jak rozlišit šikanování od škádlení?. Metodický portál: Články* [online]. 28. 03. 2011, [cit. 2014-10-05]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/11303/SIKANA-V->

MATERSKE-SKOLE-DIFERENCIALNI-DIAGNOSTIKA---JAK-ROZLISIT-SIKANOVANI-OD-SKADLENI.html>. ISSN 1802-4785.

- [15] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-807-3673-833.
- [16] KRAUS, Blahoslav, Miloslav JÚZL a Monika TANNENBERGEROVÁ. *Techniky poznávání osobnosti*. 1. vyd. Brno: BonnyPress, 2011, 92 s. ISBN 978-80-87182-04-8
- [17] KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak přežít vztek, zlost a agresí*. 1. vyd. Praha: Grada, 2004, 154 s. ISBN 80-247-0818-3.
- [18] MÁDROVÁ, Eva. *Zkuste být dítětem*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 117 s. ISBN 80-717-8229-7.
- [19] MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?: o výchovných odměnách a trestech*. 4. vyd. Praha: Portál, 1995, 109 s. ISBN 80-852-8200-3.
- [20] MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže: druhy agresí, přístupy k agresivnímu chování, poruchy chování, šikana*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009, 152 s. ISBN 978-802-4723-105.
- [21] MERTIN, Václav a Ilona GILLERNOVÁ. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2010, 247 s. ISBN 978-807-3676-278.
- [22] Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení*. [online]. [cit. 2014-10-05]. Dostupné z: www.msmt.cz/file/7347_1_1/
- [23] MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 250 s. ISBN 80-864-2905-9.
- [24] NAVRÁTIL, Stanislav a Jan MATTIOLI. *Problémové chování dětí a mládeže: [jak mu předcházet, jak ho eliminovat]*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, 120 s. ISBN 978-802-4736-723.
- [25] PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. 2., rozš. vyd. Praha: G plus G, 1999, 186 s. ISBN 80-861-0321-8.
- [26] PREKOP, Jirina a Christel SCHWEIZER. *Neklidné dítě*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008, 154 s. ISBN 978-807-3673-512.

- [27] RHEINWALDOVÁ, Eva. *Jak vychovat šťastné dítě*. 2. rozš. a uprav. vyd., Praha: MOTTO, 1997. 247 s. ISBN 80-858-7261-7.
- [28] ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, 95 s. ISBN 80-717-8049-9.
- [29] ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 155 s. ISBN 978-802-4729-916.
- [30] SAGI, Alexander. *Problémové děti v mateřské škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, 102 s. ISBN 80-717-8067-7.
- [31] SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, 254 s. ISBN 978-807-3677-787.
- [32] ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry pro zvládnutí agrese a neklidu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, 175 s. ISBN 80-717-8689-6.
- [33] ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě v předškolním období*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2004, 71 s. ISBN 80-204-1187-9.
- [34] VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2012, 870 s. ISBN 978-802-6202-257.
- [35] VÍZDAL, František. *Techniky poznávání osobnosti*. Brno: Institut mezioborových studií, 2005, 50 s.

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1	Pohlaví.....	48
Graf č. 2	Věková kategorie.....	49
Graf č. 3	Dosažené vzdělání.....	50
Graf č. 4	Pohlaví Vašeho dítěte.....	51
Graf č. 5	Věk dítěte.....	52
Graf č. 6	Mateřská škola, kterou Vaše dítě navštěvuje, se nachází:.....	53
Graf č. 7	Zajímáte se o tuto problematiku?.....	55
Graf č. 8	Mluvíte s Vašimi dětmi o šikaně?.....	56
Graf č. 9	Setkali jste se s šikanou popř. podezřením na šikanu v průběhu docházky Vašeho dítěte do mateřské školy?.....	57
Graf č. 10	Dotýkala se někdy šikana přímo Vašeho dítěte?.....	58
Graf č. 11	Myslíte si, že byste poznali, pokud by se stalo Vaše dítě obětí šikany?.....	59
Graf č. 12	V případě podezření na šikanu byste se obrátili:.....	60
Graf č. 13	Při jaké činnosti se šikana nejčastěji projevuje?.....	61
Graf č. 14	Co může být příčinou šikany ze strany dětí?.....	62
Graf č. 15	Znáte nějaké programy či pořady v TV, rozhlase popř. nějaké nevládní neziskové organizace (NGO), které se problematikou šikany zabývají?.....	63
Graf č. 16	Znáte nějaké programy, které se zabývají problematikou šikany v mateřských školách popř. základních školách?.....	64

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1	Pohlaví:.....	48
Tabulka č. 2	Věková kategorie:.....	49
Tabulka č. 3	Dosažené vzdělání:.....	50
Tabulka č. 4	Pohlaví Vašeho dítěte:.....	51
Tabulka č. 5	Věk dítěte:	51
Tabulka č. 6	Mateřská škola, kterou Vaše dítě navštěvuje, se nachází:.....	52
Tabulka č. 7	Zajímáte se o tuto problematiku?	54
Tabulka č. 8	Mluvíte s Vašimi dětmi o šikaně?	55
Tabulka č. 9	Setkali jste se s šikanou popř. s podezřením na šikanu v průběhu docházky Vašeho dítěte do mateřské školy?	56
Tabulka č. 10	Dotýkala se někdy šikana přímo Vašeho dítěte?	57
Tabulka č. 11	Myslíte si, že byste poznali, pokud by se stalo Vaše dítě obětí šikany?	58
Tabulka č. 12	V případě podezření na šikanu byste se obrátili:	59
Tabulka č. 13	Při jaké činnosti se šikana nejčastěji projevuje?	60
Tabulka č. 14	Co může být příčinou šikany ze strany dětí?	61
Tabulka č. 15	Znáte nějaké programy či pořady v TV, rozhlase popř. nějaké nevládní neziskové organizace (NGO), které se problematikou šikany zabývají?	62
Tabulka č. 16	Znáte nějaké programy, které se zabývají problematikou šikany v mateřských školách popř. základních školách?.....	63

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1   Dotazník

Příloha č. 2   Celkový přehled odpovědí na otázku č. 7 z dotazníku

PŘÍLOHA P 1: DOTAZNÍK

Vážení rodiče,

jmenuji se Petra Hrdová, studuji obor Sociální pedagogika na Fakultě humanitních studií UTB - Institutu mezioborových studií v Brně. Obracím se na Vás s žádostí o vyplnění tohoto dotazníku, jehož cílem je zjistit úroveň informovanosti rodičů o šikaně u dětí předškolního věku. Dotazník je anonymní a získané údaje poslouží jen pro potřeby mé bakalářské práce. Prosím o zaškrtnutí pouze jedné možnosti odpovědi popř. odpovědět vlastními slovy.

Předem děkuji za Váš čas věnovaný vyplnění dotazníku.

Petra Hrdová

1. Pohlaví:
  - a) žena
  - b) muž

2. Věková kategorie:
  - a) 20 - 25 let
  - b) 26 – 30 let
  - c) 31 – 35 let
  - d) 36 – 40 let
  - e) 41 let a více

3. Dosažené vzdělání:
  - a) ZŠ
  - b) SŠ (s maturitou)
  - c) SŠ (s výučním listem)
  - d) VOŠ
  - e) VŠ

4. Pohlaví Vašeho dítěte:
  - a) dívka
  - b) chlapec

5. Věk dítěte:
- a) 3 roky
  - b) 4 roky
  - c) 5 let
  - d) 6 let
6. Mateřská škola, kterou Vaše dítě navštěvuje, se nachází:
- a) ve městě
  - b) na vesnici
7. Co si představujete pod pojmem šikana?
- .....
- .....
- .....
8. Zajímáte se o tuto problematiku?
- a) ano
  - b) minimálně
  - c) ne
9. Mluvíte s Vaším dítětem o šikaně?
- a) ano
  - b) minimálně
  - c) ne
10. Setkali jste se šikanou popř. s podezřením na šikanu v průběhu docházky Vašeho dítěte do mateřské školy?
- a) ano
  - b) ne
11. Dotýkala se někdy šikana přímo Vašeho dítěte?
- a) ano – mé dítě bylo agresorem
  - b) ano – mé dítě se stalo obětí
  - c) ano – obětí nebo agresorem bylo dítě někoho jiného
  - d) ne

12. Myslíte si, že byste poznali, pokud by se stalo Vaše dítě obětí šikany?
- a) ano
  - b) nevím
  - c) ne
13. V případě podezření na šikanu byste se obrátili:
- a) na učitele v mateřské škole
  - b) na vedení mateřské školy
  - c) na rodiče agresora
  - d) jiné.....
14. Při jaké činnosti se nejčastěji šikana projevuje?
- a) při hře
  - b) při nějaké skupinové činnosti
  - c) při pohybu venku
  - d) při hygieně
  - e) jídle apod.
  - f) jiné .....
15. Co může být možnou příčinou šikany ze strany dětí?
- a) výchova rodičů
  - b) vliv kamarádů
  - c) vliv televize a PC her
  - d) vliv starších sourozenců
  - e) nikdo za to nemůže
16. Znáte nějaké programy či pořady v TV, rozhlase, popř. nevládní neziskové organizace (NGO), které se zabývají problematikou šikany?
- a) ano
  - b) ne
17. Znáte např. programy, které se zabývají problematikou šikany v mateřských školách popř. základních školách?
- a) ano
  - b) ne

PŘÍLOHA P 2: CELKOVÝ PŘEHLED ODPOVĚDÍ NA OTÁZKU Č. 7 Z DOTAZNÍKŮ

Co si představujete pod pojmem šikana? (v závorce je uvedeno číslo v případě, že bylo více shodných odpovědí)

- Posměch, nucení někoho k něčemu, vzbuzování strachu.
- Šikana je narušení psychiky dítěte. Šikanované dítě se pak hůře začleňuje do kolektivu.
- Týrání.
- Nadávky, bití, urážky, braní svačiny a jiných věcí apod.
- Omezování druhého.
- Když je jeden člověk - dítě nuceno k něčemu, co nechce dělat.
- Posmívání, nadávání, urážení různými hláškami či tělesně.
- Omezování lidské osoby, záměrné působení fyzické bolesti a psychické tyranie, ubližování, ponižování.
- Fyzický, nebo psychický nátlak, omezování osobní svobody, utlačování, vyřazení z kolektivu.
- Týrání dítěte, výsměch.
- Dělat něco z čeho ostatní mají radost.
- Jedinec např. dítě je ponižováno ostatními dětmi nejen slovně i fyzicky.
- Týrání, ubližování, vyhrožování.
- Fyzický i psychický nátlak. (2)
- Násilí, psychický teror. (2)
- Ubližování, vyčlenění z kolektivu, nadávání, posmívání.
- Výsměch, omezování os. svobody, ignorace.
- Nadávky, posmívání.
- Dlouhodobé zaměřování se na osobu s činností, která mu vadí, ubližuje.
- Nadávky, posměšky.
- Psychické a fyzické týrání.
- Jakékoliv vymezování jednoho dítěte vůči druhému z pozice síly/moci.
- Když dítě bude psychicky nebo fyzicky napadáno jinou osobou.
- Týrání slabšího v kolektivu.
- Dítě (slabé či jemu neoblíbené) se stane obětí jiné osoby (fyzické, psychické týrání).

- Spiknutí ostatních dětí proti jedinci a neustálé napadání, výsměchy, štěpání.
- Bití, napadání, tahání, kopání a slovní agrese a vysmívání.
- Týrání slabšího.
- Vyčlenění z kolektivu, výsměch, napadání.
- Starší ukazuje svou sílu a bije mladší, slabší a menší. Buď jde o hračku, nebo také jen tak. Vedení školky neudělá nic. Naučil jsem své děti nebát se a bránit.
- Fyzické případně psychické napadání ze strany jiných dětí.
- Fyzické nebo psychické napadání.
- Ponižování, psychický nátlak, fyzické ubližování.
- Vědomé omezování svobody a psychické týrání.
- Omezování svobody.
- Útlak od ostatních spolužáků.
- Útoky na dítě od ostatních spolužáků.
- Pošťuchování, postrkování, nadávky.
- Psychický nebo fyzický útok.
- Útoky na menší spolužáky.
- Útok na slabšího.
- Úmyslné útoky na menší spolužáky.
- Napadání, okrádání dětí, zesměšňování.
- Když si děti nadávají, ubližují, projevují se agresivně vůči ostatním nebo k slabšímu dítěti.
- Neumím si představit pojem šikana u takhle malých dětí.
- Ubližování. (3)
- Bití, napadání.
- Pronásledování, týrání, štvání, stíhání.
- Pronásledování, stíhání, bití.
- Týrání dítěte dítětem, vyhrožování, psychické vydírání.
- Chování, které zraňuje a ubližuje, ať už fyzicky nebo psychicky.
- Agresivní chování dítěte vůči jiným dětem.
- Omezování lidských práv, ubližování psychické i fyzické.
- Vzájemné napadání dětí, bití, nadávky.

- Útlak jednotlivce početnější skupinou vrstevníků, přičemž utlačovaný jedinec vesměs vykazuje vlastnosti nebo schopnosti mimo standard.
- Cílené a opakované ubližování dítěti druhým dítětem či skupinou dětí.
- Cílený atak na moje dítě, urážení, shazování sebevědomí, vyhrožování a násilné chování, tlučení.
- Nucení dělat věci, které dítě nechce, nátlak.
- Ubližování, zastrašování jiného dítěte, fyzické útoky, poškozování, nadávky, pomluvy, ponižování.
- Neustálé ubližování.
- Psychické či fyzické ubližování, napadání, ponižování.
- Fyzické nebo psychické záměrné, dlouhodobé ubližování dítěte.
- Když děti nutí fyzickým i psychickým nátlakem k různým věcem nebo i dávání peněz.
- Nátlak, ubližování.
- Ubližování a nátlak.
- Psychický nebo fyzický nátlak na vybraného jedince.
- Ponižování a ústrky i fyzické napadání.
- Omezování osobní svobody.
- Bezdůvodné nepřátelské chování a jednání, fyzické i psychické týrání.
- Týrání, ubližování.
- Fyzické napadání. (2)
- Ubližování a napadání.
- Napadání a ubližování, týrání.
- Záměrné ubližování.
- Ubližování a týrání.
- Fyzický a psychický nátlak, ubližování.
- Ubližování, týrání, bití.
- Omezování.
- Ubližování fyzické i psychické.
- Agresivní chování.
- Omezování a ubližování.
- Napadání, bití a ubližování.

- Fyzické ubližování a psychický nátlak.
- Ubližování a omezování.
- Cílené fyzické a psychické ubližování.
- Cílené ubližování, vyhrožování, nadávání, bití.
- Fyzické a psychické ubližování. (2)
- Psychické a fyzické napadání. (2)
- Psychické nebo fyzické ubližování, napadání a ponižování.